STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 10988

DI VISTENISH VERT IBERGEBOYT

M. Ilin

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מ. איקלינ

די וויסטעניש
ווערט איבערגעבויט

מעלוכע־פארלאג פאר די נאציִאָ־
נאלע מינדערהײַטנ אינ אוסר״ר

קיִעוו 1935 כארקאָוו

פאראנטוואָרטלעכער רעדאקטער ל. מ י ש־
ק אָ וו ס ק י. טעכנישער רעדאקטער ז.
וו אָ ר ט מ א נ. קאָרעקטער אי. ש ט ו ל מ א נ.
פאפיר 72X104—1|32—50 קג. 2 דרוק־
בויגנ. אינ 1 פאפירבויגנ 70.000 צייכנס.
טיראזש 2500 עקז. פארלאג 30—6 №.
11־טע ליטאָ־דרוקערײַ אופקפ״ט, בערדי־
טשעוו. באשט. נומ. 771. הויפטליט 645 №.
אָפגעגעבנ אינ זאצ 1935 —11|11. אונטער־
געשריבנ צום דרוק 1935 — 15|V

אויסבעסערונג

אפ ז. 4 שורעס 4־5 פונויבנ. אָנשטאָט „ערד־לעכ" דארפ זײַנ „ערד־קײַלעכ".

אפ ז. 47 שורע 14 פונויבנ. אָנשטאָט „אונ ניט מער" דארפ זײַנ „אונ גיט מער".

צי זיינען פאראן טייכן אָן לעפצונגען,
וועלדער אָן שאָטן, פיש מיט לונגען?

צי זיינען פאראן טרוקענע נעפלען
און טרוקענע כוואליעס?

וואָס פאר א בוים שטארבט,
ווען מע באגיסט אים מיט וואסער?

וואָט פאר א כייע שווימט אין זאמד,
ווי א פיש אין וואסער?

אין וואָסער א לאנד קען מען זומער
גיין איבער אן אָזערע?

ווער האָט אויסגעבויט די וויסטעניש,
און ווער וועט זי איבערבויען?

וואָס פעלט דער וויסטעניש?

א זיבעטכיילעק פונ אונדזער לאַנד איז וויסטעניש אָדער האלב־וויסטעניש. בא אונדז אינ לאנד איז די גרעסטע זאמדיקע וויסטעניש אפנ ערדלעכ—קארא־קומי. רעפובליקנ גאנצע ליגנ בא אונדז אינ זאמד.

פיר פינפטל פונ דער טורקמענישער רעפובליק, נײַנ צענטל פונ דער קאראקאלפאקער רעפובליק זײַנענ—זאמדנ.

וועגנ דער וויסטעניש רעדט מענ מיט ווערטער, וואָס ענדיקנ זיכ אלע אלציינס: פרוכטלאָז, וואסערלאָז, מענטשנלאָז, פריידלאָז, האָפענונגלאָז.

די אלע ווערטער ריידנ ניט וועגנ דעמ, וואָס אינ דער וויסטעניש איז פאראנ, נאָר וועגנ דעמ, וואָס עס פעלט איר. אונ דאָס וואָרט „וויסטעניש" אליינ באטײַט א וויסט אָרט, אנ אָרט, ווו ס'איז גאָרניט ניטאָ.

אָבער דאָס איז ניט ריכטיק. די וויסטעניש איז ניט קיינ וויסט אָרט.

צי איז די וויסטעניש פרוכטלאָז?

ניינ, זי איז ניט פרוכטלאָז.

אין א זאמדיקער וויסטעניש איז פאראן קאלך, עס זײַנען פאראן אויך אנדערע מינעראלע שטאָפן, וואָס זײַנען נייטיק פאר די געוויקסן.

אָבער די געוויקסן דארפן האָבן ניט נאָר א נער־האפטיקן באָדן. זיי באדארפן אויך זונען־שײַן. איז דען אָבער אין דער וויסטעניש דאָ ווייניק זונען־שײַן? דאָרט איז זוניקע טעג פאראן מער, איידער ווו־ניט־איז ערגעץ אנדערש. דאָרט קען מען פלאנצן די זעלטנסטע געוויקסן, וואָס וואקסן נאָר אין די טראָפּישע לענדער.

פאָרט זיך דורך אין דער בײַ־אראלער וויסטעניש, אפּ דער סטאנציע טשעלקאר. איר וועט דאָרטן דער־זען לעבן די הײַזער פונעם אײַזנבאן־יישעוו שפּא־לערן ווײַנטרויבן, אָן א שיר רויזן־בייטן, אסטרעס, טולפּאנען, קושטשעס מאלינע, ווײַנפּערלעך, אגרעסן. די אײַזנבאנער וועלן אײַך אונטערטראָגן ווײַנשל, פלוימען. מע וועט אײַך באווײַזן בייטן מיט אוגער־קעס, מיט קרויט, ציבעלעס, מערן, קלובניקעס.

און דאָס אלץ איז אין דער וויסטעניש!

דאָס פּיצל וויסטעניש אפּ דער סטאנציע טשעל־קאר האָבן מענטשן פארוואנדלט אין אן עמעסן באָטאנישן גאָרטן.

ווער האָט עס געמאכט? א פּראָפעסער? א באָ־טאניקער? אן אגראָנאָם?

ניין! דאָס האָבן געמאכט די אײַזנבאנער דזשע־ווינסקי און לעוושענקאָ. אסאך יאָרן האָבן זיי

געארבעט, זיך געפּאָרעט אַפּ זייער פּיצל וויסטעניש און האָבן זיך ניט צוגעהערט צו די, וואָס האָבן געשפּעט פון זיי, וואָס האָבן זיי אויסגעלאַכט.

איז אָט וואָס מע באַדאַרף, קעדיי די וויסטעניש זאָל ווערן א בלי̇ענדיקע: מע באַדאַרף אַרבעטן.

צי איז די וויסטעניש וואַסערלאָז?

ניין, זי איז ניט וואַסערלאָז. די געלערנטע זאָגן, אַז אין דער וויסטעניש קאַראַ־קומי, אַפּ דער טיפ פון איין מעטער, זײַנען די זאַמדן שוין ניט טרוקן, נאָר פײַכט. זאַמד איז דער בעסטער זאַמלער און אופהי־טער פון וואַסער. פרילינג־צײַט זײַען זיך די רעגן־ און שניי־וואַסערן שנעל דורך אינעם זאַמד און באַ־ווײַזן ניט אויסצודאַמפן זיך. אין דער טיפ, אונטער א שיכט טרוקענעם זאַמד, טריקנט די וואַסער ניט אויס אפילע אין אַזאַ היץ, וואָס טרעפט אין וויסטעניש.

און באַנאַנד, צו דאָרעם־צו פון אונדזערע וויסטע־נישן, אין די הויכע בערג — דאָרטן ליגן אייביקע שנייען און גלעטשערס. דאָרטן איז דאָ וואַסער, וויפל דאָס האַרץ גלוסט. מע דאַרף זי נאָר קענען נעמען.

וואָס־זשע דאַרף מען אַפּ צו נעמען אָט די וואַ־סער? מע דאַרף בלויז אַרבעטן.

צי איז די וויסטעניש מענטשנלאָז?

ניין, זי איז ניט מענטשנלאָז.

אין דער וויסטעניש לעבן מענטשן. הונדערטער טויזנטער מענטשן וואַנדערן איבער דער וויסטעניש מיט זייערע פאַמיליעס, מיט זייער האָב־און־גוטס, מיט

קעמלען, שאָפּ און אפילע מיט הײַזער — קיביטקעס. ניט גרינג לעבט זיך די מענטשן אין דער וויסטע־ניש. די היץ טרײַבט זיי זומער פון דער וויסטעניש אין די בערג, ווינטער פאלן גאנצע טשערעדעס פי פון פראָסט, פון שניי־שטורעמס, פון אײַז־גליטש. און אָן טשערעדעס איז הונגער. אָן טשערעדעס איז דעם וואנדער־מענטשן א טויט. דידאָזיקע מענטשן וואָלט זיך געלעבט בעסער, ווען זיי זאָלן האָבן א וועלכן ניט איז רעזערוו היי אָפּ ווינטער, א וואָסער ניט איז באהעלטעניש פאר די טשערעדעס אינעם אומוועטער, אין די פרעסט. מע דאַרף זיי העלפן צו באזעצן זיך, אָנצוהייבן לעבן אָפּ א נײַעם שטייגער, מיטן לעבן פון פעסטגעזעסענע מענטשן.

צי קען מען דאָס מאכן, און וואָס דארף מען צו־ליב דעם? מע דארף בלויז ארבעטן.

צי איז די וויסטעניש האָפענונגלאָז?

ניין, זי איז ניט האָפענונגלאָז.

אין דער וויסטעניש וואָלטן געקענט זײַן אי סע־דער, אי פעלדער, אי וועלדער, אי וועגן, אי שטעט. די וויסטעניש וואָלט געקענט ווערן איין דורכוויסיקער אָאזיס. און א דורכוויסיקער אָאזיס איז שוין ניט קיין וויסטעניש.

וואָס־זשע פעלט דער וויסטעניש?

עס פעלט איר בלויז איינס: מענטשלעכע מי.

קעדיי איבערצומאכן די וויסטעניש, דארף מען ארבעטן.

אָבער וויאַזוי ארבעטן? איינציקווייַז אָדער אינ־צווייען, ווי עס ארבעטן דזשעווינסקי און לעווטשענ־קאָ? ניין, אַזוי וועט איר ווייניק אויפטאָן. אָט זעען מיר דאָך, אַז ביזוואַנען דזשעווינסקי און לעווטשענ־קאָ האָבן געארבעט אַליין, איז זייער פּלאַנצ־שול געווען בלויז אַ קליינע אינדזעלע אינעם אומגעהייערן זאַמדיקן יאַם. און איצט, ווען ס'איז געקומען צו הילף די אײַזנבאַן, איז די ארבעט אַוועק גאָר אַנדערש. מע האָט אויסגעבויט אַ הרעבליע און געשאַפן אַ קינסטלעכע אָזערע פאַר דער באַוואַסערונג. מיט קעמלען האָט מען צעאַקערט הונדערט פופציק העקטאַר. מע האָט אַוועקגעשטעלט נאַפט־באַוועגערס און צענטערלויפיקע פּאָמפּעס. מע האָט אויפגעהויבן די וואַסער און געלאָזט זי פון דער הייך מיט זשאָ־לאָבן און קאַנאַלן איבערן גאַנצן באַצירק.

און צו הארבסט איז דער טשעלקארער יישעוו געווען פארשאָטן מיט פּאָמידאָרן, אוגערקעס, ציבע־לעס, מערן, רעטעך, קאַווענעס. דאָ איז שוין געווען גאָר אַן אַנדער שוווּנג.

דאָס האָט אויפגעטאָן די אײַזנבאַן.

און ווען ניט איין אײַזנבאַן, נאָר דאָס גאַנצע לאַנד מיט אַלע זײַנע אײַזנבאַנען, מיט אַלע זאַוואָדן און שטעט וועט זיך אַ נעם טאָן איבערצומאַכן דאָס לאַנד לויט איין פּלאַן, דאַן וועט פון דער וויסטעניש. פון דער פריערדיקער וויסטעניש, ניט בלײַבן קיין שפּור. ווען ניט בלויז דזשעווינסקי און לעווטשענקאָ,

נאָר מיליאָנען דזשעווינסקיס און לעווטשענקאָס וועלן זיך א נעמ טאָן פאר דער ארבעט, וועט די וויסטע־ניש ווערן גאָר אן אנדערע. דאָס וואָרט „וויסטע־ניש“ וועט פארגעסן ווערן, און קיינער וועט שוין מער ניט זאָגן, אז זי איז וואסערלאָז, פרוכטלאָז, מענטשנלאָז, האָפענונגלאָז, פריידלאָז.

דער וועג אין דער וויסטעניש.

איבערמאכן די וויסטעניש איז אזא ארבעט, פאר וועלכער מע האָט זיך נאָך קיינער און קיינמאָל ניט גענומען.

עמעס, מענטשן פלעגן פריִער אויך גיין אין דער וויסטעניש. עס זיינען געגאנגען געלערנטע, עס זיינען געגאנגען הענדלער. אָבער גלייך נאָך זיי איז געגאנגען מיליטער מיט הארמאטן. און עס פלעג טרעפן, אז די אויספאָרשערס פון דער וויסטעניש זיינען אליין געווען אָנטיילנעמער פון די מיליטער־מארשן און דעראָבערונג־עקספעדיציעס. דער רייזנ־דער סעמיאָנאָוו האָט זיך באטייליקט אינעם מארש פונעם פאָלקאָווניק סעמענטאָווסקי, דעם באצווינגער פון די קירגיזן; סעווערצעוו האָט זיך באטייליקט אין טשערניאיעווס, און פעדטשענקאָ — אין אבראַ־מאָווס מארש. אָפטמאָל זיינען די געלערנטע אליין געווען מיליטער־לייט. פרזשעוואלסקי איז געווען א פאָלקאָווניק פון גענעראל־שטאב.

אויך אמאָל פלעג מען פֿירן וועגן אין דער וויס־טעניש.

די אײַזנבאַן דורך דער וויסטעניש קאַראַ־קומי איז אויסגעבויט געוואָרן נאָך פֿאַר דער רעוואָלוציע. אָבער צוליב וואָס האָט מען זי אויסגעבויט? ניט קעדיי אי־בערצומאַכן די וויסטעניש, נאָר אַפֿ צוצופֿירן מילי־טער, פּראָוויאַנט און געווער, אַפֿ צו האַלטן אין אונטערטעניקייַט די פֿעלקער פֿון דער וויסטעניש.

די באַצווינגערס האָבן די וויסטעניש אַלייַן ניט באַדאַרפֿט. זי איז פֿאַר די הענדלערס און אונטערנע־מערס געווען בלויז אַ פֿאַרדריסלעכע שטערונג אַפֿן וועג צו די אָאַזיסן, אַפֿן וועג צום בוימוואָל, צו די בליִענדיקע סעדער, צו די ברעגן פֿון די גרויסע טײַכן פֿון מיטל־אַזיע. און די פֿעלקער, וואָס באַווי־נען די וויסטעניש, זײַנען אויך געווען אַ שטערונג, וואָס מע האָט געדאַרפֿט אָפּראָמען, אַ באַריער, וועלכן מע האָט געדאַרפֿט צעברעכן.

ניט צוליב אַרבעט, נאָר צוליב באַרײַכערט ווערן זײַנען די באַצווינגערס געגאַנגען אין דער וויסטע־ניש.

און אַפֿילע אין אונדזער צײַט — צי קלערט עמע־צער אין אַנדערע לענדער וועגן איבערבויען די וויסטעניש? אַפֿ וואָס דאַרפֿן די געשעפֿט־לײַט און אונטערנעמערס איבערמאַכן די וויסטעניש? צו וואָס זאָלן זיי איבערמאַכן די וויסטעניש, צו וואָס שאַפֿן אין דער וויסטעניש פֿעלדער און סעדער? זיי זײַנען

דאָכ גרייט צו פארוואנדלען אינ א וויסטעניש אויכ די פעלדער, וואָס זיי פארמאָגנ, אבי צו פאריכטנ די געשעפטנ, אופהייבנ די פרייַזנ אפ בוימוואָל, אפ צוקער, אפ פרוכטנ, אפ קאווע. וויפל טויזנטער העקטארנ זייַנענ שוינ פארלאָזט אינ אמעריקע! די גערעטעניש לאָזט מענ איבער אפנ פעלד, די פעלדער לאָזט מענ איבער ניט פארזייט,—ווענ ליגט עס אינ קאָפ צו איבערבויענ די וויסטעניש?

נאָר אויכ אינ די בעסערע צייַטנ, ווענ עס זייַנענ געשטאנענ הויכע פרייַזנ, ווענ דער האנדל איז געגאנגענ גוט,—אויכ דעמלט האָט די הענדלערס אונ די אונטערנעמערס ניט געלוינט איבערצובויענ די וויסטעניש. אונ ווו קומענ זיי צו איבערבויענ די וויסטעניש? אפ איבערבויענ זי אינגאנצנ—דארפנ מיליאָנענ מענטשנ אייַנמוטיק ארבעטנ לויט איינ אלגעמייַנעמ פלאנ. אונ קיינ אלגעמייַנער פלאנ איז ניטאָ אינ ערגעצ, נאָר אינעמ ראטנפארבאנד. אונ עס איז קיינ וווּנדער ניט, וואָס די אָאזיסנ, וואָס די אייראָפּייער האָבנ געשאפנ אינ די וויסטענישנ פונ די הייסע לענדער, זייַנענ בלויז פינטעלעכ אפ דער קארטע. אינ אסאכ ערטער האָבנ די אייראָפּייער ניט פארקלענערט, נאָר פארגרעסערט דעמ שעטעכ פונ די וויסטענישנ. פאר גאנצ דאָרעמ־אפריקע, צומ בייַשפּיל, שטייט פאָר א געפאר צו ווערנ א וויסטעניש. בלייַענדיקע סטעפּעס זייַנענ אויסגעטאָפּטשעט געוואָרנ דורכ די טשערעדעס פי. די טייַכנ זייַנענ פארזאמ־

דיקט געוואָרן, אלץ טיפער און טיפער מוז מען גראָבן די ערד אף ארויסצוקריגן וואסער. אין 1918 יאָר האָט איין געלערנטער, דער פּראָפעסער שווארץ, פאָרגעלייגט צו פארהאטען דעם שטראָם פון צוויי דאָרעמ־אפריקאנישע טײַכן און אָפּווענדן זייער וואסער אינעווייניק אין דער וויסטעניש קאלאכארי. דאָס וואָלט פֿײַכטער געמאכט דעם קלימאט פון דאָרעמ־אפריקע. די וויסטעניש קאלאכארי וואָלט פארוואנדלט געוואָרן אין א פרוכטבאר לאנד. נאָר דעם פּראָפעסער שווארצס פּראָיעקט איז געבליבן ניט פארווירקלעכט, ווי אסאך אנדערע פּראָיעקטן.

וויפל געלט דארף מען האָבן אף דעם, און ווען וועט אָט דאָס געלט אָנהייבן ארײַנטראָגן רעוועך! אן אנדער זאך איז — ארויסבויען א וועג דורך דער וויסטעניש, קעדיי ארײַנצודרינגען אין די בעסערע, נאָך ניט גערירטע לענדער פון די קאָלאָניעס. אָט דאָס לוינט בעסער.

און אָט באווײַזט זיך אין דער וויסטעניש א וועג, — א הוילער וועג אין דער הוילער וויסטעניש.

עס גייען איבערן וועג סאָלדאטן און טופּען מיט די שטיוואלעס. עס אנטלויפן פון די באצווינגערס, גייען אוועק אין דער טיף פון דער וויסטעניש די פעלקער, וואָס וווינען אין איר.

און די איבערבויונג פון דער וויסטעניש? דאָס איז בלויז א מײַסעלע פאר קינדער!

פאר אונדז אָבער איז די איבערבויונג פון דער וויסטעניש ניט קיין מײַסעלע. מיר האָבן ניט קיין מוירע אַרײַנצולייגן מי אין דערדאָזיקער זאך. זי וועט זיך באַצאָלן, דידאָזיקע מי, ווען די וויסטעניש וועט ווערן אויס וויסטעניש.

מיר זײַנען ניט קיין פײַנט פון די פעלקער, וואָס לעבן אין די זאמדן, מיר זײַנען זייערע פאַרבינדעטע. טויזנטער יאָרן האָבן זיי געפירט דעם האַרבסטן קאַמף קעגן דער וויסטעניש. מע דאַרף זיי העלפן צו זיגן אין דעם דאָזיקן קאַמף. די וויסטעניש איז געווען פאַר זיי אַ ביטערע באַלעבאָסטע. די וויסטעניש האָט זיי געצוווּנגען צו לעבן מיטן שווערן לעבן פון וואַנדער־מענטשן, און אַצינד וועלן זיי זײַן די באַלעבאַטים פון דער וויסטעניש.

און יעדער וועג, וואָס מיר בויען,—דאָס איז אַן אַרטעריע, וואָס דורך איר וועט זיך אַ גאַס טאָן אין אײנעם קערפּער פון דער וויסטעניש די מענטשלעכע מי און אַלצדינג אויפלעבן.

עס וועלן גיין איבער די וועגן ניט קיין סאָלדאַטן, ניט קיין באַצווינגערס, נאָר אַרבעטער, און זיי וועלן פירן איבערן וועג ניט קיין האַרמאַטן, נאָר מאַשינעס.

און דערדאָזיקער וועג וועט ניט זײַן קיין הוילער וועג אין הוילער וויסטעניש. ער וועט אַרומגעוואַקסן ווערן מיט פעלדער, סעדער, אַרץ־גרובן, מיט שטעט און זאַוואָדן.

וואסער אין דער וויסטעניש.

וואָס־זשע דארף מען אפּ דערופֿ, אז די וויסטע־ניש זאָל ווערן אויס וויסטעניש? פֿריִער פֿאר אלץ דארף מען האָבן וואסער.

די וויסטעניש פֿארמאָגט דאפקע וואסער. די זאמדן פֿארהיטן די וואסער פֿון די זונען־שטראלן, לאָזן זי ניט אויסטריקענען, זיך אויסדאמפֿן. ווען עס וואָלט ניט געווען קיין וואסער אינעם זאמד,—וואָלטן ניט געווען אויך קיין גראָזן, קיין קוסטעס, קיין ביי־מער, וואָס וואקסן אפֿן זאמד.

אָבער וואסער איז פֿאראן ווייניק. עס איז א מאנגל אין וואסער.

אין דער וויסטעניש איז דאָך הייס און טרוקן. עס טרעפֿט אמאָל, אז פֿארן גאנצן זומער פֿאלט ניט אויס קיין איין טראָפּן רעגן. די לופֿט איז אזוי טרוקן, אז פֿאר איין טאָג ווערט פֿון א פֿריש ברויט א פֿארדאר־טער סוכער. א צייַטונג, וואָס מע האָט געבראכט אינדערפֿרי, טריקנט אויס צו אָוונט אזוי, אז זי ברעכט זיך אפֿ שטיקער.

וואסער פֿעלט אויס, מע מוז זי אָפּהיטן, יעדן טראָפּן האלטן אפֿן אויג.

די וואסער היטן אָפּ ניט נאָר די מענטשן, נאָר אויך די באלעכאַימ און געוויקסן. דער מאנגל אין וואסער מערקט זיך אין אלצדינג. איבער דעם, וואָס אין דער וויסטעניש איז ווייניק וואסער, איז דאָרט

אלץ ניט אזוי, ווי אין אנדערע ערטער. ניט אזוינע טײַכן, ניט אזוינע אָזערעס, ניט אזוינע בײמער, ניט אזוינע באַלעכאַ׳ים.

אין דער וויסטעניש זײַנען די וואָלקנס אָן רעגנס. עס טרעפט, אז עס שווימט אָן א שווארצער וואָלקן. אַט־אָט וועט א גאָס טאָן א רעגן, וועט זיך אויס־גיסן אפן צעגליטן זאמד, נאָר די לופט אין דער וויסטעניש איז אזוי טרוקן און הייס, אז דער רעגן טריקנט אײַנדערהייך און באַווײַזט ניט אראָפּצופאלן אפן דער ערד.

אין דער וויסטעניש זײַנען די טײַכן אָן לעפצונ־גען. טײַכן, וואָס גייען פארלוירן אין די זאמדן, טײַכן, וואָס פליסן ארײַן ניט אין א וואסער־יאם, נאָר אין א זאמד־יאם. דידאָזיקע טײַכן לעבן נאָר פרילינג־צײַט, אום זומער טריקענען זיי אויס.

אין דער וויסטעניש זײַנען די אָזערעס אָן וואַ־סער. די אָזערע איז ווי א הייסע סקאָווערעדע. פארן זומער דאמפט זיך אויס די וואסער אין דער לופט, עס בלײַבט בלויז זאלץ, א בלענדיק־ווײַסער קרײַז זאלץ. די זאלץ גלאנצט, און פונדערווײַטן ווײַזט זיך אויס, אז דאָס איז ניט קיין זאלץ, נאָר וואסער. אָבער אי־בער אָט דער „וואסער" פאָרט מען אפן קעמלען און מע נעצט אפילע ניט אײַן די פיס.

אין דער וויסטעניש זײַנען די וועלדער אָן שאָטן. יעדער בוים מוז האָבן א שאָטן, און דער בוים פון דער וויסטעניש — דער סאקסאול — האָט ניט קיין

שאָטנ. פונ דער זונ וועסטו זיכ אונטער אזא בוימ ניט באהאלטנ. אינעמ געדיכטסטנ וואלד בריט די זונ, ווי אינ אנ אָפֿנ אָרט. פארוואָס־זשע איז אינעמ וואלד ניטאָ קיינ שאָטנ? דערפאר, וואָס אפ די ביימער איז ניטאָ קיינ בלעטער. דער סאקסאול האָט ניט קיינ גרינע בלעטער. די צווייַגנ זייַנע זייַנענ גרינע, הוילע גרינע צווייַגנ. אָבער פארוואָס איז ניטאָ קיינ בלעטער? דערפאר, ווייַל בלעטער אינ דער וויסטעניש איז צו א גרויסער לוקסוס. יעדער בלעטער־בוימ — א בערעזע, אשטייגער, — וואָלט אינ דער וויסטעניש ניט געבליבנ לעבנ. אָנ א שיר בלעטער האָט א בערעזע — אונ יעדער בלאט דאמפט אויס וואסער. פאר א מעסלעס באדארפ א בערעזע 30 עמער וואסער, — אזויפיל, וויפל עס באדארפנ פינפ קי, — דערפאר טאקע האָט די בערעזע ליב פייַכטע קילע ערטער. אונ אינ דער וויסטעניש איז הייס אונ טרוקנ. אינ דער וויסטעניש דארפ מענ אָפּהיטנ די וואסער. דעריבער מוזנ די ביימער לעבנ אָנ בלעטער.

פאר אסאכ טויזנטער יאָרנ האָבנ זיכ די ביימער צוגעפאסט צו דער וויסטעניש. עס זייַנענ לעבנ געבליבנ בלויז די, וואָס פלעגנ אויסברענגענ ווייניקער וואסער, בלויז די, וועלכע האָבנ אָפּגעהיט די וואסער. אונ ס'איז דערגאַנגענ אזוי ווייַט, אז די ביימער פונ דער וויסטעניש האָבנ מוירע פאר וואסער. דער סאקסאול קומט אומ, אויב מע באגיסט אימ מיט וואסער.

אין איינ אָרט האָט א טײַכ אפּ א קורצער צײַט פארגאָסנ א סאקסאול־וואלד. די וואסער איז אוועק, נאָר דער וואלד איז אומגעקומענ. עס איז געבליבנ אנ אומגעהײערער בײסוילעמ פונ בײמער. די בײמער זײַנעג אומגעפאלנ אונ האָבנ פארדעקט די ערד מיט הונדערטער טויטע שטאמענ. זײ זײַנענ אומגעקומענ, ווי א מענטש, וועלכער האָט לאנג געהונגערט, אונ וועלכנ מע האָט מיטאמאָל געגעבנ צופיל שפּײַז.

די וויסטעניש האָט איבערגעמאכט די געוויקסנ, זי האָט איבערגעמאכט אויכ די באלעכאימ.

עס זײַנענ פאראנ אינ דער וויסטעניש אָזערעס, אינ וועלכע עס לעבנ פיש מיט לונגענ. ווענ אינ אָזערע איז פאראנ אסאכ וואסער, אָטעמענ די פיש מיט זשאברעס. ווענ די אָזערע טריקנט אָבער אויס, אונ אינעמ געדיכטנ זאלציקנ זומפּ ווערט שווער צו אָטעמענ, קלײַבנ זיכ די פיש ארויס אפּ אויבנ אונ אָטעמענ מיט די לונגענ.

אונ שלענג, וואָס שווימענ אינ זאמד, ווי אינ וואסער? אזוינע שלענג זײַנענ פאראנ נאָר אינ דער וויסטעניש. אונ דער קעמל? מע זעט גלײַכ, אז דאָס איז א באלכײַ פונ דער וויסטעניש. די וויסטעניש האָט אימ אָפּגעפארבט אינ איר קאָליר. די געלע וואָל מאכט דעמ קעמל אומבאמערקלעכ אונ ראטעוועט אימ פונ די פײַנט. אינ דער וויסטעניש איז דאָ ווײניק וואסער, אונ עס בלײַבנ לעבנ נאָר אזוינע באלע־כאימ, וועלכע קענענ זיכ לאנג באגײנ אָנ וואסער.

אינ דער נאטור הענגט אָפּ איינס פונעם צווייטנ, ווי אינ א מאטעמאטישער אופגאבע. פרוווט ענדערנ איינ באדינג, אונ דער ענטפער וועט זײַנ גאָר אנ אנדערער. אינ ערגעצ זעט עס זיכ ניט אָנ אזוי קלאָר, ווי אינ דער וויסטעניש. אינ דער וויסטעניש איז פאראנ ווייניק וואסער, אונ דערפונ ענדערט זיכ די גאנצע נאטור פונ דער וויסטעניש. אי די געוויקסנ זײַנענ דאָרט אנדערע, אי די באלעכאיִמ אנדערע, אי די מענטשנ לעבנ דאָרט אנדערש. זומער, ווענ עס טריקענענ אויס אינ דער וויסטעניש די טײַכנ, ווענ די וואסער ווערט געזאלצנ, ווענ ס'ברענענ אויס די גראָזנ — אנטלויפט דער מענטש אינ די בערג, ער לויפט מיט אלצ, וואָס ער פארמאָגט: מיט דער פאמיליע, מיט די טשערעדעס, מיט די הײַזער.

צי זײַנענ די וואנדער־מענטשנ ניט ענלעכ צו היימלאָזע?

עס גייענ, עס וויגנ זיכ די קעמלענ. די קינדער וויינענ בא די מוטערס אפ די הענט. פונ ביידע זײַטנ וועג לויפנ די שאָפ. די מאנצבלענ רײַטנ אפ פערד, טרײַבנ אונטער די אָפגעשטאנענע. עס דוכט זיכ, אז א גאנצ פאָלק האָט זיכ אופגעהויבנ פונ אָרט אונ אנטלויפט פונעם גרײַפנדיקנ פײַנט.

אונ אָט אזא מינ אנטלויפנ, וואָס כאזערט זיכ אי־בער אלע יאָר, ווערט אָנגערופנ אינעם לערנבוכ פאר געאָגראפיע — „נאָמאדנ־לעבנ“.

א שווער לעבנ. עס איז ניט זיס אזוי צו לעבנ.

אויב מיר ווילן אומענדערן דאָסדאָזיקע לעבן, דארפן מיר פארשטיין, פון וואָס עס הענגט אָפּ. די נאַטור פון דער וויסטעניש איז ניט אזא, ווי אין אַנדערע ערטער, ווײַל אין דער וויסטעניש איז דאָ ווייניק וואסער. און אָט דאָס איז דער באַדינג, איבער וועלכן דער „ענטפער“ פון דער אופגאַבע באַקומט זיך ניט אזא, ווי מיר באַדארפן.

לאָמיר ענדערן דעמדאָזיקן באַדינג, געבן דער וויסטעניש וואסער—און אַלץ וועט ווערן אַנדערש: אַנדערע וועלדער, אַנדערע גראָזן, אַן אַנדער קלימאַט, אַן אַנדער לעבן בײַ די מענטשן.

דער ווינט וועט העלפן.

וואסער איז אין דער וויסטעניש פאַראַן. צווישן די צעגליטע זאַמדן, אין דער שטאַרקסטער היץ, קענען מען פונדעסטוועגן קריגן וואסער. אויב מע זאָל אויסגראָבן אַ ברונעם, וועט זײַן וואסער. די באַמאַדן ווייסן עס, און דעריבער איז אַ ברונעם אין דער וויסטעניש גאָר ניט אזא זעלטנקײַט. אַ ליימענער וואסער־באַסיין, אַ בלאָק מיט אַ שטריק, אַ לעדערנער עמער. דער קעמל שלעפּט דעם שטריק, דער עמער הייבט זיך אוף, די וואסער גיסט זיך אויס אינעם באַסיין, און פונעם באַסיין גיסט זיך די וואסער דורך אַ טרויב אין אַ גרויסער הילצערנער קאָרעטע,—דער קעמל פויעט די שאָפּ. לעבן דער קאָרעטע

שטופּן זיך די שאָפּ, זיי שטופּן אָפּ איינס דאָס אַנדערע, אַפּ גיכער זיך צוכאַפּן צו דער וואַסער, באַנעצן דעם איבערגעטריקנטן גאָרגל.

נאָר אויב מע נעמט וואַסער אַפּ טרינקען, פאַר־וואָס־זשע זאָל מען ניט נעמען קיין וואַסער פאַר די גערטנער און פעלדער, פאַרוואָס זאָל מען אַנשטאָט די קעמלען ניט אָוועקשטעלן לעבן די ברונעמער קיין באַוועגערס און פּאָמפּעס?

מע דאַרף האָבן ענערגיע פאַר די באַוועגערס?

ענערגיע וועט ניט פעלן. צי קען דען אויספּעלן ענערגיע דאָרטן, ווו דער ווינט רײַסט אויס אַ געצעלט און פאַרטראָגט אים אַפּ הונדערטער מעטערס? אַניט קען אויספעלן ענערגיע דאָרפּ, ווו דער ווינט הייבט אוף גאַנצע כמאַרעס שטויב אַפּ אַ קילאָמעטער אין־דערהייך און פאַרשפּרייט אַלץ אַרום־און־אַרום מיט אַ טרוקענעם נעפּל? די זון ווערט דאַן געל און טונקל, ווי די לעוואָנע, דער טאָג זעט אויס, ווי די נאַכט.

און די זאַמדיקע כוואַליעס — באַרכאַנעס, — וואָס דער ווינט יאָגט אַהין־און־צוריק איבער דער וויס־טעניש! עס זײַנען פאַראַנען באַרכאַנעס ביז פופציק מעטער די הייך. אַן עמעסער זאַמדיקער באַרג! און אָט אַזאַ מין באַרג יאָגט דער ווינט איבער דער וויס־טעניש. וויפל ענערגיע מע דאַרף האָבן אַפּ דעם!

אָבער דידאָזיקע ענערגיע גייט פאַרלוירן אין דער וויסטעניש. זי ווערט צעשטויבט, געפּאַטערט אומזיסט

און אומנישט. און אונדזער זאַך איז — געבן דעם ווינט אײַזערנע פליגל. זאָל ער אַרבעטן מיט פליגל, זומער־צײַט אַרויסבאַקומען וואַסער, און ווינטער־צײַט — עלעקטרישע שײַן.

ס׳וועלן פאַרבײַגײן עטלעכע יאָר — און אין דער וויסטעניש וועלן אויסוואַקסן באַפליגלטע טורעמס. און צופוסנס בײַ די טורעמס וועלן זײַן הײַזער און סעדער, פעלדער און גערטנער.

אָט אַזוי וועלן מיר צווינגען דעם ווינט איבערצו־מאַכן פון אונדזערטוועגן די וויסטעניש.

דער ווינט האָט געבויט די וויסטעניש. דאָס האָט ער געבראַכט צו טראָגן זאַמד פון די טײַך־אָנפלייצן. דאָס האָט ער אָנגעהויפנט דעם זאַמד און די זאַמדיקע כוואַליעס — באַרכאַנעס. איז זאָל ער איצט איבערבויען די וויסטעניש פון אונדזערטוועגן און לויט אונדזער פּלאַן.

אָט אין דערין באַשטייט טאַקע אונדזער מאַכט איבער דער נאַטור, וואָס מיר האָבן זיך אויסגעלערנט זי איבערצומאַכן, אויסנוצנדיק דערבײַ אירע אייגע־נע קויכעס.

די זון וועט העלפן.

דער ווינט איז אַ גרויסע קראַפט. די זון איז אָבער נאָך שטאַרקער. עס וואָלט דאָך קיין ווינט אויך ניט געווען, ווען די זון זאָל ניט אָנוואַרעמען

די לופט. די לופט איבער דער הייסער וויסטעניש איז, ווי איבער א הייסער פּליטע. זי הייבט זיך אוף ארופ־צו און עפנט א וועג פאר די לופט־שטראָמען פון צאָפן.

אָט אזוי באשאפט די זון אין דער וויסטעניש דעם ווינט. און אויב מע באדארף ענערגיע, איז פארוואָס זאָל מען ניט נעמען דאָרט, ווו זי איז פאַראַנען אמייַנסטן — בא דער זון?

מיט וואָס פאר א מילדקייַט גיט אָפּ די זון איר ענערגיע דער וויסטעניש! אין דער וויסטעניש באַקומט יעדער קוואדראט־מעטער א קילאָוואט, מער פון איין פערד־קראפט. אום האלבן טאָג קען מען זיך מיט קיין הוילער האנט ניט צורירן צום זאמד — מע קען זיך אָפּבריִען.

אָבער וויאזוי זאָל מען זי נעמען, אָט די ענער־גיע, וואָס איז אזויפיל פאראנען אין דער וויסטעניש? וויאזוי זאָל מען אריַינפּאקן די זון־שטראלן, צונויפ־זאמלען זיי און צווינגען צו ארבעטן? צי זייַנען פאראן פאסטקעס פאר זון־שטראלן?

זיי זייַנען פאראנען. און דאָס איז גאָר ניט קיין שווערע זאך — א פאסטקע פאר דער זון.

וויאזוי איז געמאכט יעדער פאסטקע? זי איז גע־מאכט אזוי, אז זי זאָל אריַינלאָזן און ניט ארויסלאָזן צוריק.

א גלעזערן קעסטל — א פארניק, אין וועלכן עס צייַטיקן זיך אוגעריקעס אָדער רעדיסן, — אָט דאָס

טאקע איז די פּאסטקע פאר דער זון. גלאָז לאָזט דורך קימאט אלע שטראלן, אָבער אַפּ ארויסלאָזן שטראלן איז דאָס גלאָז א גרויסער איבערקלײַבער. די סאמע הייסע שטראלן בלײַבן אינעווייניק. און דע־ריבער טאקע קען מען אינעם פּארניק אויסכאָוועז אוגערקעס, בײס אין גאס ליגט נאָך דער שניי. אין גאס איז מארט, און אין פּארניק איז יול.

קעדיי אין דער פּאסטקע זאָלן ארײַנפאלן ניט נאָר די שטראלן, וואָס גייען אליין אין איר, נאָר אויך די, וואָס גייען פארבײַ, דארף מען צו דער פּאסטקע צושטעלן א שפּיגל — און מיטן שפּיגל פאר־טרײַבן אין איר די זון־שטראלן.

אָט אזוי קען מען פון די אײַנפאכסטע זאכן — א פּארניק, א שפּיגל — שאפן א נײַע זאך, א זון־אויוון, אזא אויוון, וואָס באדארף ניט קיין האָלץ, ניט קיין קוילן.

הייסט עס — וועלן מיר קענען פאנגען זון־שטראלן. די זון וואַרעמט אָן די זאמדן אין דער וויסטעניש ביז 80 גראדוס, און אינעם זון־אויוון קענען מיר באקומען א טעמפּעראטור אין צוויי אָדער אפילו דרײַ מאָל העכער.

אָבער ארײַנפּאקן די זון־שטראלן — דאָס איז בלויז א האלבע ארבעט. וויאזוי זאָל מען די זון אונ־טערטעניקן, זי צווינגען צו ארבעטן אַפּ אונדז?

לאָמיר ארײַנשטעלן אינעווייניק אינעם זון־אויוון א דאמפּ־קעסל — און מיר וועלן אָן שום הייצוואַרג,

ניט אויסגעבנדיק קיין איין קילאָגראַמ קוילנ, באַ־קומענ דאמפ פאר אונדזערע דאמפ־מאשינעס. נו, און אויב עס וועלנ ארבעטנ די מאשינעס, וועלנ שוינ אויכ ארבעטנ די פּאָמפּעס, און די וואסער, וואָס האָט זיכ באהאלטנ פונ דער זונ אינ דער טיפ פונ די זאמדנ, וועט פליסנ איבער די טרויבנ, זשאָלאָבנ און קאנאלנ און באוואסערנ די פעלדער, שטילנ דעמ דאָרשט פונ די געוויקסנ־וואָרצלענ.

צי זײַנענ שוינ פאראנ זונ־אויוונס און זונ־סטאנציעס?

אינ יעגיפּעט, לעבנ דער שטאָט קאיר, ארבעט א זונ־סטאנציע אפ 50 פערד־קראפט. זי באוואסערט 200 העקטאר בוימוואָל־פלאנטאציעס. עס זײַנענ פאראַ־נענ עטלעכע זונ־אינסטאליאציעס אינ טוניס און אל־זשיר. אינ קאליפאָרניע קענ מענ אָפט זענ אפ די דעכער פונ די הײַזער א פלאכ קעסטל פונ א זונ־אונטערוואַרעמער. די זונ ווארעמט וואסער פאר דער וואנע, פאר דער קיכ, פאר דער וועשערײַ.

בא אונדז זײַנענ אויכ דאָ זונ־אינסטאליאציעס. אפ די טשעלעקאנער נאפט־גרובנ זײַנענ אויסגעבויט זונ־אינסטאליאציעס, וואָס קריגנ ארויס פונ דער גע־זאלצענער יאמ־וואסער זיסע וואסער. אפ די קארא־בוגאזער פאנאנדערארבעטונגענ ווערט געשטעלט א זוניקער אנטוואסערער אפ צו באזײַטיקנ די וואסער פונעמ מיראביליט. אינ קאפלאנבעק, לעבנ טאשקענט, ארבעטנ זונ־אופּזידערס. א ספּעציעלער זונ־אינסטי־

טוט, דער העליאָטעכנישער אינסטיטוט פונ דער וויסנשאפט־אקאדעמיע, פירט דורכ פרוּווּנ אינ סאמארקאנד. אינ לענינגראד ארבעטנ איבער דערדאָזיקער אופגאבע די געלערנטע פונ דעמ פיזיש־טעכנישנ אינסטיטוט.

אינ איינער פונ די לאבאָראטאָריעס פונעמ אינסטיטוט האָב איכ געזענ א קלייניקנ מאכשיר — א פאָטאָ־עלעמענט. א מעטאלנ פלעטל, סאכאקל איינ קוואדראט־דעצימעטער די גרייס, ברענגט אינ באוועגונג אנ עלעקטריש מאָטאָרל. אונ צוליב דעמ איז נייטיק בלויז איינס — אז דאָס פלעטל זאָל זײַנ באלויכטנ פונ גראָדער זונ־שײַנ. דאָ פארוואנדלט זיכ די זונ־ענערגיע מיטאמאָל — אָנ שומ דאמפ־קעסלענ אונ מאשינעס — אינ דער ענערגיע פונ עלעקטרישנ שטראָמ.

דערווײַל איז דאָס נאָכ א שפּילעכל. פונ דער גאנצער זונ־ענערגיע, וואָס פאלט אפנ פלעטל, ווערט פארוואנדלט אינ דער ענערגיע פונעמ שטראָמ דערווײַל וויניקער פונ א הונדערטכיילעק. נאָר פונעמ שפּילעכל וועלנ מיט דער צײַט אויסוואקסנ מעכטיקע זונ־באוועגערס. אונ אָט איבער דערדאָזיקער שווערער אופגאבע ארבעט מענ אינעמ פיזיש־טעכנישנ אינסטיטוט.

עס וועט קומענ א צײַט, ווענ די זונ, וואָס איז ביז איצט געווענ א פײַנט פונעמ מענטשנ אינ דער וויסטעניש, וועט ווערנ זײַנ פרײַנט.

די זון וועט באוואסערן די פעלדער, די זון וועט געבן די מענטשן וואסער צום טרינקען. די זון וועט ארבעטן אפ די זאוואָדן און געווערבן, זי וועט אויס־שמעלצן שוועבל, אויסדאמפן וואסער, אופזידן צע־לאָזן, אָפּזעצן זאלצן. די זון וועט ארויסבאקומען פאר די מענטשן קעלט אין די אָפּקיל־מאשינעס, — עס זײַנען דאָך פאראנען אזוינע מאשינעס אויך! קעדיי צו מאכן אין דער וויסטעניש אײַז, דארף מען האָבן ענערגיע, און ענערגיע וועט געבן די זון.

דער מענטש וועט צווינגען די זון, וואָס גיט היץ, צו געבן אויך קעלט.

די בערג וועלן העלפן.

די זון און דער ווינט וועלן אונדז העלפן ארויס־צובאקומען וואסער פון די זאמדן. און דאָך וועט אויספעלן וואסער. דער סכום וואסער אין דער וויס־טעניש איז קלענער, איידער דער שעטעך ערד, וואָס דארף באוואסערט ווערן.

פונוואנען־זשע זאָל מען נעמען די פעלנדיקע וואסער?

וואסער איז דאָ — און גאָר נאָענט, לעבן דער וויסטעניש.

הויך איבער די וויסטענישן פון מיטל־אזיע, צו דאָ־רעם, הייבן זיך אוף בערג. מיט די ווײַסע שפּיצן גייען זיי אוועק אין אנדערע קאנטן, אין אן אנדער קלי־

מאט, אין דעם קלימאט פון די פּאָליארישע לענדער. אונטן אין דער וויסטעניש איז א היץ, קיין טראָפּן רעגן פארן גאנצן זומער, — און דערנעבן אין די בערג איז שניי, אייז און שניי־שטורעמס.

גרענלאנדיע באנאנד מיט סאכארע!

וויאזוי־זשע זאָל מען מיט דערדאָזיקער קעלט אָפּקילן די וויסטעניש, וויאזוי זאָל מען מיט דער קאלטער בארגיקער וואסער אָנשפּייזן דעם הייסן זאמד?

מע דארף דורכלייגן א וועג פאר דער בארגיקער וואסער צו דער וויסטעניש.

נאָר די וואסער האָט זיך שוין אליין דורכגעלייגט וועגן. צענדליקער שטראָמען גראָבן זיך וועגן אין די בערג, שלאָגן זיך דורך אראָפּ־צו. אָבער ניט אלע פריי־לינג־שטראָמען גיט זיך איין צו דערפירן זייערע וואַ־סערן ביז צו די גרויסע טייכן און אָזערעס פון דער וויסטעניש. אסאך פון זיי ווערן פארפאלן באם ארויס־גיין פון די בארג-שפּאלטן: די וואסער גייט אוועק אין דער ערד, און אין מיי כוידעש בלייבט ניט קיין איין טראָפּן אין די איבערגעטריקנטע טייכ־בעטן.

וואָס־זשע זאָלן מיר טאָן? טאקע אזוי דערלויבן דער וואסער צו פארפאלן גיין אומזיסט, בייס אלע באדארפן אזוי נייטיק וואסער?

ניין, מיר דארפן פאקן די שניי־וואסערן בא די ארויסגענג פון די בערג, פארצוימען זיי מיט הרעב־

ליעס, אויסבויען אין די בערג נײַע אָזערעס — וואסער־באסײַנען. און זומער־צײַט, ווען מירן דארפן וואסער וועלן מיר זי ווענדן פון די נײַע אָזערעס אפ אונדזערע פעלדער.

צוויי גרויסע טײַכן שנײַדן איבער די וויסטעניש: די אמו־דאריא און סיר־דאריא. פון פארצײַטן לעבן מענטשן בא אָט די טײַך־ברעגן. טויזנטער יאָרן ארבעטן דאָרט ערדארבעטער. דאָ איז פאראן וואסער — דאָס, וואָס עס פעלט אזוי דער וויסטעניש. צי האָבן אָבער די מענטשן אָפּגעקעמפט אסאך ערד בא דער וויסטעניש? ניין, פאר טויזנטער יאָרן האָט זיך די מענטשן אײַנגעגעבן אויסצוקעמפן בלויז שמאָלינקע פּאסיקלעך ערד. די ווארטיקסטע באָדנס, אפ וועלכע מע וואָלט געקענט באארבעטן די בעסטע סאָרטן בוימוואָל, ווו עס וואָלטן געקענט זײַן ווײַנגערטנער, — דידאָזיקע באָדנס זײַנען נאָך אלץ ניט באוואסערט און פוסטעוועס, און די טײַכן, צונויפגעפּרעסט פון ביידע זײַטן דורך וויסטענישן, טראָגן אומנוציק זייערע וואסערן אינעם אראלער יאַם.

מע דארף העלפן די ערדארבעטער, וואָס וווינען בא די ברעגן פון דידאָזיקע טײַכן, צו אָנהייבן ארבעטן אפ א נײַעם אופן. וואָרעם ווּ:אזוי האָבן זיי געארבעט אָט די אלע טויזנטער יאָרן? זיי האָבן געארבעט בלינד. יעדערער האָט זיך געהאט זײַן ציל, זײַן אופגאבע, אָבער קיין אלגעמיינער ציל, קיין אלגעמיינע אופגאבע, קיין אלגעמײַנער פלאן איז בא זיי

ניט געווען. צו וואָס־זשע האָט געפירט אזא מין אר־
בעט?

צו דעם, אז די מענטשן האָבן ניט נאָר געשאפן
אָאזיסן, נאָר זיי האָבן זיי אויך כאָרעוו געמאכט, זיי
האָבן ניט נאָר געבויט, נאָר אויך רויִנירט. עס איז
אויסגעקומען אזוי, גלײַך ס'וואָלטן געארבעט ניט
מענטשן, נאָר בלינדע קרעפטן פון דער נאטור.

וויפל אומגעבראכטע, פארלאָזטע פעלדער זײַנען
פאראנען בא די ברעגן פון די טײַכן אין מיטל-אזיע!
מע האָט דורכגעפירט אין די פעלדער אריקן—
באוואסער־קאנאלן, און וועגן אָפפירן די וואסער פון
די פעלדער האָט מען ניט געקלערט. די וואסער
פלעג ווערן שטייענדיק, עס האָבן זיך געשאפן
זומפן. און דאָרט, ווו די שטייענדיקע וואסער האָט
זיך אויסגעדאמפט, זײַנען אין דעם באָדן געבליבן
די זאלצן, וואָס די וואסער האָט געבראכט, דער באָדן
איז געוואָרן זאלציק און האָט שוין ניט געטויגט. די
פעלדער האָבן זיך פארוואנדלט אין זאלץ־באָדנס.

ווער פלעג שאפן דידאָזיקע זומפן און זאלץ־
באָדנס?

דער מענטש אליין.

און דערנאָך האָט ער געמוזט פארלאָזן די פעלדער,
פארלאָזן די הויפן, איבערוואנדערן אפ נײַע ערדן.

אין די אייבערשטע פלוסן פון די טײַכן איז גע־
ווען צופיל וואסער, די וואסער פלעג פארגיסן די
פעלדער, און זיי האָבן זיך פארוואנדלט אין זומפן.

און אין אונטערשטן פלוס האָט ניט געקלעקט קיין וואסער. די אריקן, וואָס זײַנען מיט גאָרנישט ניט געווען פארפעסטיקט, האָבן דורכגעלאָזט די וואסער, ווי א רעשעטע, און אפּן וועג צום אונטערשטן פלוס פלעג די וואסער פארלוירן גיין אין דער ניט־אײַנגעאָרדנטער נעץ פון אריקן, זי איז אוועק אין באָדן און איז ניט אָנגעקומען צו די פעלדער. די אריקן פלעגן רויִנירט ווערן, פארפלייצט ווערן מיט שלאַם. מע האָט זיי די גאנצע צײַט געמוזט צורעכט מאכן און רייניקן. טויזנטער מענטשן זײַנען געווען פארנומען מיט אָט דער שווערער ארבעט, האָבן געארבעט שיר ניט ביזן האלדז אין וואסער. די מאכט איבער דער וואסער האָבן געהאט די „וואסער־באאמטע". באשטימען פלעג זיי די נאטשאלסטווע, די נאטשאלסטווע האָט זיי אָבער קיין געלט ניט געצאָלט, צאָלן האָט געדארפט די באפעלקערונג. און דעריבער פלעגן די „וואסער־באאמטע" געבן וואסער דעם, ווער עס איז געווען רײַכער.

איצט ארבעט מען אין מיטל־אזיע גאָר אנדערש. אָנשטאָט קליינע באצירקן זײַנען דאָרט הײַנט גרויסע פעלדער פון די קאָלווירטן. אָנשטאָט האנט־געצײַג — מאשינעס. דער פּלאן און די וויסנשאפט רעגירן דאָרט, ווו מע פלעג ארבעטן אינדערבלינד, לויט די מינהאָגים פון די עלטערזיידעס.

עס זײַנען אויסגעבויט געוואָרן אסאך נײַע קאנאלן — קינסטלעכע טײַכן און טײַכלעך — מיט ברעגן

און דעקן פון קינסטלעכן שטיין — בעטאָן. אָנשטאָט דער ניט־איינגעאָרדנטער נעץ פון אריקן ווערט גע־שאפן א רעגלמעסיקע באוואסערונג־נעץ. פארן ערשטן פינפיאָר זיינען אין די בוימוואָל־ראיאָנען פון אונ־דזער לאנד באוואסערט געוואָרן זעקס מיט א האלבן טויזנט קוואדראט־קילאָמעטער.

מיר וועלן אופלעבן די טויטע טייכן.

די אורהאלטע נעץ פון אריקן דארפן מיר פאר־בייטן מיט א רעגלמעסיקער באוואסערונג־נעץ.

עס זיינען אָבער פאראנען ערטער, ווו מע וועט ניט דארפן גראָבן קיין קאנאלן. די וואסער וועט אליין גיין, וווּהין מע דארף, — מע דארף בלויז אויסבויען הרעבליעס.

מיט אסאך טויזנטער יאָרן צוריק זיינען אין מיטל־אזיע געווען מער טייכן, איידער איצט. מעכטיקע שטראָמען, וואָס זיינען ארויסגעפלאָסן פון אונטער די גלעטשערס, האָבן געטראָגן אין דער וויסטעניש שלאַם, שטיינדלעך, זאמד. די טייכן האָבן אויסגע־טריקנט, אָבער די טייך־אָנפלייצן זיינען געבליבן, עס איז געבליבן א פרוכטבארער באָדן.

אין אָט די אלטע טייך־בעטן, אין אָט די טויטע טייכן קענען מיר ריכטן די וואסער פון יענע טייכן, וואָס זיינען געבליבן לעבן. לאָמיר ניט לאָזן די וואסער אומנוציק אוועקגיין פון די טייכן אינעם

אראלער יאמ. זאָל זי זיכ פאנאנדערגיסנ איבער די אלטע בעטנ, אופלעבנ די טויטע טײַכנ. אונ אפ די ברעגנ פונ דידאָזיקע אופגעלעבטע טײַכנ וועלנ מיר באשאפנ נײַע אָאזיסנ.

מיר וועלנ אויסקעמפנ בא דער וויסטעניש נײַע טויזנטער העקטארנ.

אינ דער וויסטעניש קומט פאָר א מילכאָמע.

אינ דער וויסטעניש קארא־קומי, אפנ לינקנ ברעג פונ אמו־דאריא, גרײַפנ אָנ די זאמדנ אפ א פראָנט פונ 250 קילאָמעטער. די אײַנוווינער טרעטנ אָפּ אונ לאָזנ איבער אינ דער מאכט פונ די זאמדנ די הויפנ זייערע, בוימוואָל־פעלדער, ווײַנגערטנער. אינ אסאכ ערטער פארשיטנ די זאמדנ די וועגנ.

אינ דער וויסטעניש קיזיל־קומי גרײַפנ אָנ די זאמדנ אפנ בוכארער אָאזיס אפ א פראָנט פונ 50 קילאָמעטער.

דעמ אָאזיס קארא־קול האָבנ די זאמדנ קימאט אינגאנצנ פארכאפט.

די זאמדנ דראָענ די ליניעס פונ די אײַזנבאנענ אונ די באוואסער־קאנאלנ.

אינ דער וויסטעניש קארא־קומי האָבנ די זאמדנ פארשאָטנ דעמ וועג, וואָס פירט צומ שועבל־זאוואָד, אונ האָבנ צײַטווײַליק אָפגעשטעלט דעמ אוטאָמאָבילנ־פארקער.

אף די פאנאנדערארבעטונגען באַם אויסגוס קאַ־ראַ־בוגאַז האָבן די זאַמדן צעשעדיקט די לאַגערן פונעם ווערטפולן כעמישן רויוואַרג — מיראַבילית.

דער קאַמף גייט, אָבער עס איז נייטיק הילף, עס איז נייטיק שטיצע.

די סאַמע ווערטפולע ערדן זײַנען אין אַ געפאַר. דער בוכאַרער אָאַזיס וועט פאַרשאָטן ווערן דורך די זאַמדן פון קיזיל־קומי, אויב מע וועט זיי באַצײַטנס ניט אָפּשטעלן. די סטעפּעס פון סעדער און פעלדער צופּוסנס פון קאָפּעט־דאַג וועט פאַרשאָטן ווערן, אויב מע וועט ניט געבן קיין ווידערשטאַנד די זאַמדן פון קאַראַ־קומי.

די רײַזנדער האָבן ניט איינמאָל געפונען אין דער וויסטעניש טויטע שטעט — כורוועס פון שטעט, וואָס זײַנען פאַרשאָטן געוואָרן דורך די זאַמדן און שוין לאַנג פאַרלאָזט געוואָרן דורך די אײַנוווינער. און אַזאַ גורל דראָט אויך די לעבעדיקע שטעט און די לעבעדיקע אָאַזיסן.

מיט גוואַלדיקע כוואַליעס — באַרכאַנעס ביז 10 מעטער די הייך, און אָפּטמאָל אַפילו ביז 50 מעטער, גרײַפט אָן דער זאַמד. עס גייט אַ זאַמדיקער באַרג. ווער וועט אים אָפּשטעלן? ער באַגעגנט אַ הויז — פאַרשיט ער דאָס הויז, עס טרעפט זיך אַ בוים — פאַרשיט ער דעם בוים. די ערשטע קומען אום די אַב־ריקאָסן און די פערשקעס, ווען דער זאַמד דער־גייט ביז אַ דריטל פונעם שטאַם. לענגער פון אַלע

האלט זיך דער בוים קאראגאטש, נאָר פון אים בלייבט איך נאָר א טרוקענער פעניאָק, ווען עס גייט דורך די זאמדיקע כוואליע. די מענטשן פארלאָזן די הויפן און בויען נייע הייזער ווייטער פון די זאמדן. נאָר די זאמדן גייען זיי נאָך און שטויסן זיי ארויס פון די נייע הייזער. ערטערווייז זיינען אין די קישלאקן — די דערפער — צוויי רייען הייזער שוין פארלאָזט, און דער זאמד גרייפט אָן אפ דער דריטער ריי.

וויאזוי זאָל מען קעמפן קעגן דעם זאמד?

די מענטשן בויען פארפעסטיקונגען — הויכע ליימענע ווענט. און דאן הייבט זיך אָן די באלאגערונג. דער זאמד טרעט צו צו דער פעסטונג, וואָס די מענטשן האָבן אויסגעבויט, און הייבט זיך אוף אלץ העכער און העכער. אָט־אָט וועט ער אריבערפאלן איבערן ראנד פון דער וואנט און וועט נעמען די פעסטונג. אָבער די פארטיידיקערס פון דער פעסטונג בויען שוין אוף איבער דער אלטער וואנט א נייע. עס וואקסט די וואנט,—אָבער דער זאמדיקער בארג, וואָס גרייפט אָן אפ איר, וואקסט אויך, און אָט איז שוין די וואנט צעבראָכן, עס איז דורכגעבראָכן א לאָך, און דער זאמד, וואָס האָט ניט קיין אָפשטעל, פאלט ארונטער.

דער וועג צו די פעלדער און הויפן איז געעפנט.

וויאזוי זאָל מען אָפשטעלן דעם זאמד?

קעדיי אים אָפצושטעלן—דארף מען פריער פארשטיין, פארוואָס ער גרייפט אָן, וואָס פארא קרעפטן

עס האָבן אים געבראכט אין באוועגונג. אין דער וויס־טעניש זײַנען דאָך די זאמדן ניט אומעטום אפ דער פרײַ. אין דער טיף פון וויסטעניש זײַנען זיי פאר־וואקסן מיט גראָזן און מיט קושטשעס און זיי ליגן רויִק אפ איין אָרט. די וואָרצלען פון די געוויקסן האלטן זיי פעסט, ווי קייטן, און לאָזן זיי ניט פרײַ. און אָט גראָד דאָרט, וווּ עס האָבן זיך באזעצט מענטשן,—לעבן באוואסערטע פעלדער, לעבן די ברונעמס, וווּ עס זאמלען זיך די טשערעדעס,—דאָרט זײַנען די זאמדן אפ דער פרײַ.

פארוואָס איז עס אזוי? צי איז דאָס א צופאל?
ניין, ניט קיין צופאל.

ווער האָט באפרײַט די זאמדן?

דער מענטש אליין האָט באפרײַט די זאמדן. דאָס האָט ער זיי ארויסגעלאָזט אפ דער פרײַ. דאָס האָט ער צעריסן די קייט, וואָס האָט צונויפגעשמידט דעם פײַנט.

וויִאזוי־זשע איז דאָס געשען?

פון פארצײַטן פאשען זיך צווישן די זאמדן טשערעדעס שאָף. דאָס פי עסט אופ די גראָזן, צעטאָפּטשעט מיט די פיס, צעברעכט דאָס דינע הײַטל פונעם באָדן. און ווען די טשערעדעס גייען אוועק, בלײַבט אפ דעם אָרט, וווּ עס זײַנען געווען גראָזן, הוילער צעגראָבענער זאמד. און אָט דאָ הייבט זיך אָן די ארבעט פונעם ווינט. דער ווינט טרײַבט דעם

באפרײַטן זאמד איבער דער װיסטעניש, זאמלט אים צונויף אין כוואליעס־־בארכאנעס, הויפנט אים אוף אלץ העכער. און גרויזאמע געלע כוואליעס הייבן זיך שוין ביזן סאמע האָריזאָנט. עס דאכט, אז זיי זײַנען פארשטיינערט געוואָרן, נאָר זיי שטייען ניט אף איין אָרט. זיי גייען לאנגזאם, אומבאמערקט פארן אויג, נאָר מאָרגן וועלן זיי שוין זײַן ווײַטער, איידער היינט. זיי גייען און פארשיטן די וועגן, די אקער־פעלדער, די הײַזער.

סאכאקל מיט הונדערט יאָר צוריק זײַנען אפן אָרט פון אסאכן זאמדיקע וויסטענישן געווען זאמדיקע סטעפּעס. די נארין־זאמדן הינטער אסטראכאן זײַנען געווען א ניט־געריירטער סטעפּ, עס פלעגן קומען נאָ־מאדן־קירגיזן מיט טשערעדעס, זיי פלעגן קומען און אוועקגיין. קאַלמאַן אין סטעפּ איז געווען אסאך אָרט, פלעגן זיך די טשערעדעס ניט אָפט אומקערן אף איין־און־דעמזעלבן פּאַשע־אָרט. אָבער וואָס ווײַ־טער, אלץ ערגער איז געוואָרן די נאָמאדן אין סטעפּ. פון צאָפן האָבן די רוסישע דעראָבערערס זיי ארויס־געשטופּט. אלץ אָפטער און אָפטער איז די קירגיזן אויסגעקומען צו דרייען זיך אף איין אָרט, זיי האָבן געטאָפּטשעט און אומגעבראכט דעם סטעפּ, דעם שפּײַזער, און פארוואנדלט אים אין א וויסטעניש, אין שיטעוודיקע זאמדן.

אָבער ניט נאָר אזוי רויִנירן די מענטשן די פאר־וואקסענע זאמדן און לאָזן זיי אף דער פרײַ.

די מענטשן האקן אויס די סאקסאול־וועלדער אפ הייצונג.

די מענטשן האקן אויס די געדיכטענישן פון קעמל־שטעכלקעס אפ שפּײַז פאר די קעמלען.

זיי באפרייען אליינ די זאמדן, וועלכע פארשיטן דערנאָך זייערע אייגענע פעלדער.

אָט אזוי אומבאוווּסטזיניק מאכן די מענטשן איבער די נאטור — אָפטמאָל צו זייער אייגענעם שאָדן.

וויאזוי שטעלט מען אָפּ די זאמדן?

מיר בּויען איבער די נאטור באוווּסטזיניק און מיט א פּלאן.

און די מילכאָמע קעגן די זאמדן דארפן מיר אויך פירן לויט א פּלאן.

די זאמדן דארף מען אָפּשטעלן אום יעדן פּרײַז, — זיי קענען דאָך אומברענגען אלצדינג, וואָס מיר בּויען איבּ דער וויסטעניש.

די זאמדן פארשיטן די אײַזנבּאנען, די זאמדן שטעלן אָפּ די אווטאָמאָבּילן, די זאמדן מאכן קאליע די שטאבּעלן פון ווערטפולן זאלצ — מיראבּיליט — אפ די קארא־בּוגאזער פאנאנדערארבּעטונגען, די זאמדן פארשיטן די וואסער־קאנאלן און די בּאוואסערטע פעלדער.

וויאזוי זאָל מען זיי אָפּשטעלן?

דאָס דארפן מיר זיך אויסלערנען בּא דער נאטור

אליינ. דאָרט, ווו ס'איז ניט געווענ דער מענטש מיט זײַנע טשערעדעס, דאָרט, ווו דער מענטש האָט ניט אויסגעהאקט די וועלדער אונ קושטשעס, איז די וויסטעניש לאַנג פארוואקסנ אונ האָט זיכ בארויִקט.

עס איז פאראנ א סאָד, וויִאזוי צו צוימענ די זאמדנ, אונ אָט דעמ סאָד דארפנ מיר געוווירע ווערנ.

דער קאמפ פונ די געוויקסנ קעגנ די זאמדנ.

די שיטעוודיקע זאמדנ ווערנ פארוואקסנ אליינ, מע דארפ זיי נאָר ניט שטערנ דערינ. זיי ווערנ באוואקסנ לאנגזאמ, אינ מעשעכ פונ צענדליקער יאָרנ, אָבער פאָרט ווערנ זיי באוואקסנ. אינ די גריבער צווישנ די בארכאנעס באזעצנ זיכ די ערשטע געוויקסנ-פיִאָנערנ, די ערשטע באוווינער. זיי באזעצנ זיכ, אונ לעבנ, אונ פעסטיקנ צוביסלעכ צונויפ די זאמדנ.

וויִאזוי באווײַזנ זיי עס צו לעבנ אונ צו וואקסנ צווישנ דעמ זאמדיקנ כוואליעדיקנ יאמ, אפ א באָדנ, וואָס שטייט ניט אפ אנ אָרט, נאָר האלט אינ איינ באוועגנ זיכ.

אסאכ געפארנ לויערנ אפ זיי אינעמ זאמד, וואָס באוועגט זיכ. דער ווינט קענ פארשיטנ מיט זאמד די זוימענ, אונ דאנ וועלנ די שפּראָצונגענ שוינ ניט דערזענ די ליכטיקע שײַנ, נאָר אויב אפילע די שפּראָצונגענ וועלנ באווײַזנ זיכ אופצוהייבנ, וועט זיכ אָנרוקנ א זאמדיקער בארג אונ וועט זיי באגראָבנ

אונטער זיכ. אונ אויב זיי וועלנ ניט אומקומענ דערפונ, קענענ זיי אומקומענ פונ עפעס אנדערש. וואָס פאַר א באטרעפ איז עס פארנ ווינט, פארנ שטארקנ ווינט פונ דער וויסטעניש, אויסצובלאָזנ דעמ זאמד פונ צווישנ די וואָרצלענ, אנטבלויזנ די וואָרצלענ, ארויסרייסנ דעמ געוויקס אונ אוועקלייגנ אימ א טויטנ אפנ זאמד?

אונ דאָכ וואקסנ אפ די שיטעוודיקע זאמדנ גראָזנ אונ קושטשעס. אייניקע פונ זיי גיט זיכ איינ צו בלייבנ לעבנ, אונ אינ פארלויפ פונ טויזנטער יאָרנ האָבנ די געוויקסנ זיכ צוגעפאסט צו דער וויסטעניש.

איינער פונ די ערשטע קומט אינ די זאמדנ דער קושטש קאנדימ. אונ ניט ער קומט צו גיינ, נאָר ער קומט צו לויפנ, קומט צו פליענ שפרינגענדיק. די זוימענ זיינענ באמ קאנדימ באהאלטנ אינ א קיילעכיק ניסעלע. אונ פונדרויסנ איז דאָסדאָזיקע ניסעלע אָנגעטאָנ מיט עלאסטישע הערעלעכ. ווענ דער ווינט בלאָזט, שפרינגט דאָס ניסעלע, ווי א פילקע, עס יאָגט, אונ דער זאמד לויפט דעמ נאָכ. אָבער דער זאמד איז שווערער, דער זאמד קענ ניט דעריאָגנ דאָס ניסעלע, ער קענ עס ניט פארשיטנ.

אָט אזוי אנטלויפט דער קושטש קאנדימ פונ דער ערשטער געפאר. דער זאמד קענ ניט פארשיטנ זיינע זוימענ.

עס איז אָבער פאראנענ אנ אנדער געפאר. דער קושטש וואקסט ארויס פונעמ זוימענ. דער קושטש

קענ ניט לויפנ אונ שפּרינגענ. ווי אזוי ראטעוועט ער זיכ פונ די אָנגרײַפנדיקע זאמדיקע כוואליעס? אָט רוקט זיכ אָנ א כוואליע — אונ פונעמ קושטש וועט גאָרניט בלײַבנ. זי וועט אימ באגראָבנ לעבעדיקערהייט, אזוי ווי זי באגראָבט די אבריקאָסנ אונ פערשקעס בא די גרענעצנ פונ די אָאזיסנ.

אָבער דעמ קושטש קאנדימ איז גאָר ניט אזוי גרינג צו פארשיטנ. באמ קאנדימ איז ניט אזוינע צווײַגנ, ווי בא דער פערשקע, אָדער באמ אבריקאָס. די צווײַגנ זײַנענ בא אימ דינע, אונ קיינ בלעטעלעכ איז אפ זיי ניטאָ. ווענ עס רוקט זיכ אָנ דער זאמד — קעמפט ניט דער קאנדימ מיט אימ, ער פּרוּווט אימ אפילע ניט אָפּשטעלנ. ער לאָזט אימ דורכ זײַנע צווײַגנ: גיי זיכ דײַנ וועג.

עס טרעפט אָבער, אז די כוואליע איז אזוי גרויס, אז זי פארשיט פאָרט דעמ קושטש. דעמלט הייבט זיכ אָנ א יאָגעניש: די כוואליע וואקסט, אונ דער קושטש וואקסט. די כוואליע וואקסט גיכער, אונ דער קושטש נאָכ גיכער. אונ ווענ די זאמדיקע כוואליע וואקסט אויס אינ איר גאנצער הייכ, — ווײַזט זיכ ארויס, אז דער קושטש האָט זי אריבערגעיאָגט, אז זײַנע צווײַגעלעכ סטארטשענ ווי א גרינ בערשטל פונעמ סאמע ראנד פונ דער כוואליע.

אונ דאָס איז נאָכ ניט אלצ. דער קושטש צעוואקסט זיכ, ער דרינגט דורכ דעמ גאנצנ זאמד מיט זײַנע שטענגלעכ.

און ווען דער באַרכאַנ גייט אוועק, לאָזט ער איי־
בער אַפֿנ אָרט העכער האַלב זאַמד.

דער זאַמד וויל ניט אוועקגיינ מיט גוטנ, טאָ זאָל
ער בלייבנ דאָ אַפֿנ אָרט!

אָט אַזוי שטעלט דער קושטש קאַנדים אָפּ דעמ
זאַמד, פֿאַרוואַנדלט אימ אינ אַ פֿאַרוואַקסנ און אַפֿ
דורכ־און־דורכ דורכגעוואַקסנ בערגל.

עס איז אָבער פֿאַראַנענ נאָכ די לעצטע געפֿאַר:
אומקומענ ניט אונטער אַ זאַמדיקער כוואַליע, נאָר
אַפֿ אַ גלייכנ אָרט. דער ווינט קענ אַרויסבלאָזנ דעמ
זאַמד פֿונ די וואָרצלענ. נאָר דער קאַמפּ איז אויכ
דאַנ נאָכ ניט פֿאַרענדיקט, דער קאַנדים קענ מיטנ
ווינט אויכ קעמפֿנ. ליגנדיק אַפֿנ זאַמד, לאָזט דער
קאַנדים אַרויס צוגאָב־וואָרצלענ. ער טשעפּעט זיכ
אָנ מיט די וואָרצלענ פֿאַרנ אַנטלויפֿנדיקנ זאַמד, ער
שטעלט אימ אָפּ, קלייבט אימ צונויפֿ לעבנ זיכ און
אונטער זיכ, ער באַשאַפֿט אַליינ אַ באָדנ פֿאַר זיכ.

און ניט בלויז דער קושטש קאַנדים, עס זיינענ
פֿאַראַנענ נאָכ אַנדערע גראָזנ און קושטשעס, וואָס
קענענ אָפּשטעלנ דעמ זאַמד, וואָס קענענ לעבנ אַפֿנ
שיטעווודיקנ זאַמד.

אַזעלכע צוויי־דריי קושטשעס צעבערעכנ די באַר־
כאַנעס־קייט, צערייסנ זי אַפֿ שטיקער — אַפֿ קלענערע
כוואַליעס, די כוואַליעס ווערנ אַלצ קלענער און קלע־
נער. אַלצ נידעריקער און נידעריקער ווערנ די כוואַ־
ליעס, אַלצ געדיכטער קלייבנ זיי די קושטשעס אָנ,

און דער סאָף איז, אז די שיטעוודיקע זאמדן פאר־וואנדלען זיך אין פארוואקסענע, צונויפגעבונדענע בערגלעך.

אינעם קאמף בלייבן די געוויקסן די זיגערס.

נאָר ווען זיי דערשלאָגן זיך צום זיג, גרייטן זיי זיך אליין אן אומקום. אונטער זייער שוץ צעוואקסט זיך אפ די זאמדיקע בערגלעך א צווייטער אומבייט געוויקסן — אזוינע געוויקסן, וואָס אליין קענען זיי ניט אָפּשטעלן דעם זאמד. די זאמד־אָסאָקע און אנ־דערע גראָזן קליידן אויס דאָס בערגל מיט א דור־כויסיקן צודעק. און אָט ווערט שוין ענג, עס קלעקט ניט קיין וואסער פאר אלעמען. ערגער פאר אלץ איז די ערשטע באווינערס, וועלכע זיינען ניט געוווינט געוואָרן צו טיילן זיך מיט דער וואסער מיט אנדערע. און זיי שטארבן אוועק, און טרעטן אָפּ דאָס אָרט דעם אומבייט.

מירן פארזייען די זאמדן.

איז אָט וויאזוי די געוויקסן שטעלן אָפּ דעם זאמד.

מיר האָבן אויסגעגנארט בא דער נאטור איר סאָד, און מיר וועלן אים אויסנוצן, קעדיי איבערצומאכן טאקע זי, די נאטור.

פארוואָס הייבן זיך די זאמדן אָן צו באוועגן?

זיי הייבן זיך אָן צו באוועגן טאקע איבער אונ־דזער אייגענער שולד. וואָס־זשע דארף מען, אז די זאמדן זאָלן ליגן רויק?

אָפּהיטן די וועלדער אין דער וויסטעניש, ניט אויסהאַקן זיי דורכויס. אויסהאַקן בלויז דעם צוווּקס, אַזוי, אַז דער וואַלד זאָל ניט ווערן שיטערער, ער זאָל ניט פאַרשווינדן.

אָפּהיטן דעם באָדן פון דער וויסטעניש, אָפּהיטן די פּאַשע, אַז די טשערעדעס זאָלן זיך ניט אָפּשטעלן צו לאַנג אויף איין אָרט, זיי זאָלן ניט אויסטאָפּטשען דעם באָדן, ניט צעברעכן אים.

וואָס זאָל מען אָבער טאָן מיט די זאַמדן, וואָס זיינען שוין צעשלאָגן, וואָס האָבן זיך שוין אָנגע־הויבן באַוועגן?

צי דען זאָלן מיר זיי איבערלאָזן אויף דער פריי?

ניין, מע דאַרף זיי אָפּשטעלן. מע דאַרף זיי פאַר־זייען, פאַרפלאַנצן מיט גראָזן, קוסטשעס, מיט ביי־מער. מיר קענען ניט וואַרטן, ביז זיי וועלן אַליין פאַרוואַקסן ווערן, אויף דערויף וואָלט אַוועק צופיל צייט. מיר וועלן שיקן אין דער וויסטעניש אַעראָ־פּלאַנען. זאָלן זיי פליען איבער איר, באַשיטן זי מיט אַ רעגן פון זוימען.

אָבער ווען מיר וועלן פאַרזייען די זאַמדן, וועלן מיר זיי ניט נאָר אָפּשטעלן,— מיר וועלן זיי פאַרוואַנדלען אין פּאַשעס פאַר אונדזערע טשע־רעדעס.

דער סטעפּ, וועלכן דער מענטש האָט אַמאָל רוי־נירט, וועלכער איז געוואָרן הוילע וויסטעניש,— דער סטעפּ וועט ווידער ווערן סטעפּ.

מירן פאַרטרײַבן די באַרכאַנעס פֿון אונדזערע פעלדער.

די באַרכאַנעס גייען איבער דער וויסטעניש ניט אליין, דער ווינט טרײַבט זיי אַף אונדזערע פעלדער. אָבער דעמזעלבן ווינט קען מען צווינגען צו פאַר־טרײַבן די באַרכאַנעס פֿון אונדזערע פעלדער צוריק אין דער וויסטעניש.

וויאַזוי־זשע קען דאָס זײַן?

מע קען דאָך ניט הייסן דעם ווינט בלאָזן אין אַ אנדער זײַט.

ניין, הייסן קען מען, פאַרשטייט זיך, ניט. דער ווינט וועט ניט פאָלגן. מע קען אים אָבער איבער־קליגן. צוליב דעם דאַרף מען גוט וויסן, וויאַזוי און וווהין דער ווינט בלאָזט, וויאַזוי און וווהין ער טרײַבט די באַרכאַנעס. וויסן — אָט וואָס מיר דאַרפֿן האָבן, קעדיי די קרעפטן פֿון דער נאַטור זאָלן אונדז פאָלגן.

וויאַזוי בלאָזט דער ווינט אין דער וויסטעניש?

עס זײַנען דאָ ערטער, ווו דער ווינט בלאָזט ווינ־טער־צײַט אין איין זײַט, און זומער — אין אַן אנדע־רער. און דאָך גרײַפֿן די באַרכאַנעס אָן, זיי טאָפּ־טשען זיך ניט אַף איין אָרט; זיי מאַכן איין טריט צו־ריק, און צוויי פאָרויס.

אָט דאָס טאַקע וועלן מיר אויסנוצן.

אויב דער ווינט בלאָזט זומער אין אַן אנדער זײַט,

וועלן מיר אים ניט שטערן. זאָל ער טרײַבן פון אונדז די באַרכאַנעס.

אָבער ווינטער, ווען דער ווינט וועט א בלאָז טאָן אין אונדזער זײַט און וועט פירן די באַרכאַנעס אין אָנגרײַף אַפּ אונדזערע פעלדער, וועלן מיר אים שטערן מיט אַלע מיטלען: מיר וועלן אים אַוועקשטעלן אַפּן וועג פעסטע שילדן, מיר וועלן פאַרהאַלטן זײַן באַוועגונג מיט פלאַנצונגען.

וואָס־זשע וועט זיך באַקומען?

ווינטער־צײַט, ווען דער ווינט איז אונדזער פײַנט, וועלן מיר אים שטערן. זומער, ווען ער איז אונדזער פרײַנט, וועלן מיר אים געבן די פולע פרײַהײַט.

און, אָנשטאָט צו רוקן אַפּ אונדז די באַרכאַנעס, וועט דער ווינט זיי אָפּטרײַבן צוריק אין דער וויסטעניש.

מירן איבערבויען די זאַמדיקע סטעפּעס.

מיר וועלן אָפּשטעלן די זאַמדן פון דער וויסטעניש און פאַרזייען זיי. וואָס זאָלן מיר אָבער טאָן מיט יענע זאַמדן, וואָס זײַנען שוין פון לאַנג פאַרוואַקסן? זאָלן מיר זיי איבערלאָזן אַזוי, ווי זיי זײַנען איצט?

ניין, אָט די זאַמדן דאַרף מען אויך איבערמאַכן.

וואָס פאַרא געוויקסן וואַקסן אַפּ די פאַרוואַקסענע זאַמדן?

עס וואַקסט די זאַמד־אָסאָקע, עס וואַקסט דער קושטשקאַנדים, עס וואַקסן נאָך אַסאַך אַנדערע געוויקסן.

צי טויגן זיי אלע אפ פיטער פארן פי?

ניין, ניט אלע.

אָט, אשטייגער, די זאמד־אָסאָקע. זי איז אינגאנצן אוועק אין דער ערד. וואָרצלען האָט זי אסאך, מער איידער מיר באַדאַרפֿן. אפ וואָס דאַרפֿן מיר די וואָרצלען? מיר דאַרפֿן ניט די וואָרצלען, נאָר די שטענגלעך און די בלעטער. הייסט עס, דאַרף מען די אָסאָקע פאַרבײַטן מיט אזא גראָז, וואָס האָט ווייניקער וואָרצלען און מער גרינס. עס וועט דאן זײַן מער פיטער פארן פי.

אָדער דער קושטש קאנדים. ער קען גוט מילכאָמע האַלטן מיט די זאמדן. ער האָט זיך גוט אײַנגעזיצן. ער האָט אָבער אײַנגעזעצט נאָר זיך, און ניט אונדז. צי האָט ער אסאך האָלץ־שטאָף? עס וועט פון אים זײַן ווייניק טאָלק, אויב מע וועט אים האקן אפ האָלץ.

ניין, מע דאַרף צורעכט מאכן די זאמדיקע סטעפּעס, צורעכט מאכן די נאטור.

די נאטור האָט אונדז ניט אײַנגעזעצט. מיר אַלײן דאַרפֿן זיך האָבן אײַנגעזעצט.

וואָס־זשע וועלן מיר פֿאַרזייען אין די זאמדיקע סטעפּעס?

מיר דאַרפֿן צוקלײַבן אַזעלכע געוויקסן, וואָס זאָלן זײַן זאַפטיק און נערהאַפט און געבן א גרויסע גערעטעניש. און דעריקער, זיי דאַרפֿן קענען לעבן אין דער וויסטעניש. זיי דאַרפֿן ניט נאָר שפּאָרן וואַסער,

נאָר אויך אויסברענגען די וואסער מיט נוצן פאר אונדז.

צי זײַנען פאראנען אזוינע געוויקסן?

פאראנען.

אָט נעמט, צום בײַשפּיל, דעם ציבעלע־מיאטליק. גיט אים פונקט אזויפיל וואסער, ווי דער זאמדיקער אָסאָקע, וועט ער געבן א גרעסערע געוועטעניש. הייסט עס, ער קען בעסער אויסברענגען די וואסער.

און אזוינע געוויקסן זײַנען פאראנען ניט ווייניק.

ס'איז דאָ די אייגענע מײַסע, ווי מיט א מאשין.

ווען מע קלײַבט אויס א מאשין פאר א זאוואָד, זעט מען, וויפל זי ברענגט אויס וואסער, אייל, מאַ־טעריאלן, ענערגיע. מע נעמט נאָר יענע מאשין, וועלכע פארוועגדט ווייניקער, און ניט מער.

די אינזשעניערן פון די פעלדער, ווען זיי קלײַבן אויס די געוויקסן, דארפן זיי טאָן אזוי, ווי די אינ־זשעניערן פון די זאוואָדן.

מע דארף דורכרעווידירן אלע סטעפּעס. אין די סטעפּעס איז פאראן נישטיקע, אומנייטיקע פאר אונדז, הארטע, ניט־נערהאפטע גראָזן. ערגער אָבער איז, וואָס אין די סטעפּעס וואקסן ניט נאָר אומנייטיקע, נאָר אויך שעדלעכע, גיפטיקע גע־וויקסן. פאר זיך האָבן זיי זיך אײַנגעאָרדנט גוט, אָבער אונדז שטערן זיי בלויז. מיר וועלן זיי פאר־ניכטן, צעאקערן די סטעפּעס,— און אף דער צעאַ־קערטער ערד וועלן מיר פארזייען נײַע גראָזן.

מירן איבערבויען דאָס לעבן.

און איצט וועגן די נאָמאדן, די וואנדער־מענטשן. פאַרוואָס וואנדערן זיי?

דערפאר, וואָס זייערע טשערעדעס לעבן מיט דעם פיטער, וואָס זיי קריגן אונטער די פיס.

דער פיטער אונטער די פיס — דאָס איז דאָס גראָז. איז פאראנען פיטער אונטער די פיס, פאשעט זיך דאָס פי אפן אָרט, איז דער פיטער אונטער די פיס אופגעגעסן, גייט די טשערעדע ווײַטער, צו נײַע פי־טערן.

אויב עס פאלט אויס ווינטער א שניי און פארדעקט דאָס גראָז, דארף מען מיט די טלאָען ארויסקריגן דאָס גראָז פון אונטער די פיס. און טאָמער פאלט אויס א טיפער שניי, אויב ס׳איז א בוראן, א זאווערוכע? דאן איז ניטאָ קיין פיטער. און אויב ס׳איז ניטאָ קיין פיטער פארן פי, איז דאָס א הונגער אויך פאר די מענטשן. און נאָך א הונגער קומען קראנקײַטן און טויט.

וואָס דארף מען טאָן, קעדיי די נאָמאדן זאָלן אופהערן וואנדערן? הײַזער זײַנען נייטיק?

ניין, ניט נאָר הײַזער.

פריִער פאר אלץ איז נייטיק זייער אן איינפאכע זאך — היי. ווארעם אויב זיי וועלן האָבן א רעזערוו היי אפן ווינטער, — איז צו וואָס זאָלן זיי וואנדערן, זוכן היי אונטערן שניי?

א רעזערוו פיטער איז דאָס בעסטע מיטל צו האָבן קעסיידער שפּייַז. אָבער קעדיי עס זאָל זייַן היי, דאַרף מען עס פאַרזייען, דאַרף מען היי־לאָנקעס.

וואָס נאָך באַדאַרף מען? מע באַדאַרף קאָשאַרעס און פּי־שטאַלן, קעדיי דאָס פי זאָל ניט פרירן ווינ־טער.

אין דער וויסטעניש איז דאָך הייס נאָר זומער. ווינטער זייַנען דאָרטן פרעסט.

פאַרשטייט זיך, מע באַדאַרף אויך הייַזער פאַר די מענטשן. און ניט נאָר הייַזער — מע באַדאַרף האָבן שפּיטאָלן אַפּ צו היילן די מענטשן. מע באַדאַרף האָבן שולן אַפּ צו לערנען זיי. מע באַדאַרף עלעקטרעסטאַנ־ציעס, אַז ס׳זאָל זייַן ליכט, ס׳זאָל זייַן ענערגיע פאַר די מאַשינען. מע באַדאַרף זאַוואָדן אַפּ צו מאַכן פון דער מילך פּוטער, פונעם לעדער — שטיוול, פונעם וואָל — צייַג. מע באַדאַרף גערטנער, אַז די אַרבעטער און קאָלווירטניקעס זאָלן ניט פילן קיין מאַנגל אין גאָרטנוואַרג און פרוכטן.

פון פאַרצייַטן האָבן די נאָמאַדן געמוזט זיך באַ־גיין אָן דעם, וואָס ס׳איז נייטיק פאַרן געזונט: זיי האָבן געהאַט פלייש, עס איז באַ זיי אָבער ניט געווען קיין גאָרטנוואַרג און פרוכטן.

די קינדער זייַנען געוואַקסן ניט ווויסנדיק, וואָס איז אַזוינס אַן עפּל.

באַדאַרף מען, הייסט עס, ניט נאָר גערטנער, נאָר אויך סעדער.

אָבער קעדיי דאָס אלץ צו מאכן, דארף מען אר־בעטן ניט אזוי, ווי מע האָט געארבעט פריִער. איבער־בויען די ווּיסטעניש — דאָס איז דאָך א גרויסע אופ־גאבע. דאָ דארף מען האָבן א פּלאן. דאָ דארף מען די ווּיסנשאפט, דאָ דארף מען דעם סאָציִאליזם, דאָ דארף מען די איינמוטיקע ארבעט פון אסאך מענטשן.

דאָס איז ניט פאר די קויכעס פון איין מענטשן, דאָס איז בעקויעך צו טאָן אן ארטעל. דאָס, וואָס עס וועט ניט אימשטאנד זיין אופצוטאָן אן ארטעל, וועט אופטאָן א פארבאנד פון ארטעלן. דאָס, וואָס עס וועט ניט קענען דער פארבאנד פון ארטעלן, וועט אופטאָן די גאנצע רעפּובליק, און דאָס, וואָס עס וועט ניט אימשטאנד זיין אופצוטאָן א רעפּובליק, וועט אופטאָן דער פארבאנד פון די סאָוועטישע רעפּובליקן.

ניט יעדע מענטשלעכע ארבעט, בלויז די פּלאן־מעסיקע סאָציִאליסטישע ארבעט פון מיליאָנען וועט איבערבויען די ווּיסטעניש.

און די ארבעט גייט שוין. די מענטשן בויען אי־בער די ווּיסטעניש, בײַקומענדיק טויזנטער שוועריי־קײַטן. עס זײַנען שוין פאראן אין דער ווּיסטעניש אי זאוואָדן, אי קאָלווירטן, אי עלעקטרעסטאנציעס, אי וועגן, אי שולן, אי שפּיטאָלן. די שאכטעס פון קאראגאנדא, די פאנאנדערארבעטונגען פון קארא־בוגאז, די נאפט־טורעמס פון עמבא־נאפט, די קופּער־שמעלץ־אויוונס פון דזשעזקאגאן, דער שוועבל־זא־וואָד אין סאמע צענטער פון קארא־קומי, — זיי אלע

זײַנען אופגעקומען און אויסגעוואקסן פאר אונדזערע אויגן אין דער וויסטעניש.

אמאָל זײַנען פאָרגעקומען גרויסע פעלקער־איבער־וואנדערונגען. איצט קומט פאָר א גרויסער פראָצעס פון באזעצן זיך אפ דער ערד. בלויז פארן ערשטן פינפיאָר האָבן זיך באזעצט אפ דער ערד העכער הונדערט טויזנט פאמיליעס נאָמאדן.

די וויסנשאפטלעכע סטאנציעס שטודירן די באַוועגונגען פון די זאמדן. אפ די פּרווו־פעלדער כאָוועט מען אויס אלץ נײַע און נײַע סאָרטן געוויקסן. צענדליקער וויסנשאפטלעכע עקספּעדיציעס דרינגען ארײַן אלע יאָר אין נאָך ניט אויסגעפאָרשטע ערטער.

א גאנצע קאָלאָנע אוטאָמאָבילן האָט זומער 1933 דורכגעמאכט דעם ווײַטן און שווערן וועג פון מאָס־קווע קיין קארא־קומי און פון קארא־קומי קיין מאָסקווע.

עס בײַט זיך די וויסטעניש, עס בײַט זיך אויך דאָס לעבן אין דער וויסטעניש.

די פײַנט פון די פעלקער פון דער וויסטעניש.

אמאָליקע צײַטן האָבן די פעלקער פון דער וויס־טעניש מוירע געהאט פאר צוויי פײַנט.

איין פײַנט זײַנען געווען — מענטשן, דער צוויי־טער — די נאטור.

די מענטשן האָבן געיאָגט, געשפּאַרט די נאָמאַדן. די נאָמאַדן פלעגן אין די טויזנטער אוועקגיין פון די באַצווינגערס. טויזנטער פלעגן אומקומען אונ־טער די קלעפּ פונעם צווייטן פּײַנט — פון דער נאַטור.

אָט וואָס עס דערציילט וועגן די אַנטלויפנדיקע קירגיזן דער רײַזנדער פּרזשעוואַלסקי:

„ניט לאַנג פאַר אונדז, אין דיזעלביקע ער־טער, דאָס הייסט אַפּ דער מיטעלער אורונגו, האָבן פאַרבראַכט אַ גאַנצן ווינטער די קירגיזן, וואָס זײַנען אַנטלאָפן זומער אונ האַרבסט 1878 קיין כינע. אינגאַנצן זײַנען אַוועק פון אונדז 1800 קיביטקעס, אַנערעך 9000 נעפּאַשעס.

„די אַנטלאָפענע האָבן אַוועקגעוואַנדערט טײַלווײַז אין דאָרעמ־אַלטײַ, טײַלווײַז אַפּן טײַך אורונגו.

„איבעריקנס, פריִער, איידער זיי זײַנען געקו־מען אהער, האָבן זיי געפּרוווט זיך לאָזן מיטן גלײַכן וועג צו גוטשען. עס האָט זיך אַרויסגע־וויזן, אַז די וויסטעניש קען מען ניט דורכגיין, אונ די גרופּע איז געוועזן געצוווּנגען זיך אומ־קערן אַפּ דער אורונגו, ווו זיי האָבן פאַרבראַכט דעם ווינטער אונ זײַנען אויסגעשטאַנען שרעק־לעכע ליידן דערפון, וואָס ס'איז ניט געוועזן קיין פיטער פאַרן פי. מיר זײַנען געגאַנגען מיט דער מיטעלער אורונגו, גראָד מיט די ערטער,

ווי ס'האָבן געווינטערט די קירגיזן. ביזן סאמע פארקערעווע פון גוטשענער וועג, רעכטס פון אורונגו, דאָס הייסט איבגאנצן אפ א הונדערט פופציק ווערסט, האָבן זיך שיר ניט אפ יעדן טריט באַגעגנט די ווינטער־אָפּשטעלן פון די קירגיזן. אפ אָט דעם גאנצן שעטעך איז ניט געווען אבסאָליוט קיין איין קוואדראט־קלאפ־טער, ווי דאָס גראָז זאָל בלײַבן גאנץ. דער טשערעט און די יונגע ווײַדעס זײַנען אויך גע־ווען אופגעגעסן ביז לעצט. דאָס איז נאָך ווייניק, די קירגיזן האָבן נאָך אָפּגעהאקט די צווײַגן פון אלע אָן אויסנאם טאָפּאָלן, וואָס זײַנען גע־וואקסן ווילדערווײַז אפן ברעג פון דער אורונגו. אסאך פון אָט די ביימער זײַנען געלעגן אומגעוואלגערטע. די קאָרע זייערע איז געגאנ־גען אפ שפּײַז פאר די שאָף־בעק, און מיט די שפּענדלעך, וואָס מע האָט אָנגעהאקט פון די שטאמען, האָט מען געהאָדעוועט די בעהיימעס און די פערד.

„פון אזא מין שפּײַז איז אסאך פי אומגעקו־מען, דעריקער די שאָף־בעק, וועלכע האָבן זיך געוואלגערט גאנצע צענדליקער לעבן די אָפּ־שטעל־ערטער. אפילע די פילצאָליקע וועלפ האָבן ניט געקענט אופעסן אזויפיל געפאלן פי. זיי האָבן געפוילט און אָנגעשטעקט די ארומיקע לופט. און דערבײַ איז דאָס פי־מיסט פון די

טויזנטקעפּיקע משערעדעס געלעגן שיר ניט ווי א דורכויסיקע מאסע איבּערן גאנצן טאָל פון דער מיטעלער אורונגו.

„א טרויעריקן אויסזען האָט געהאַט אָט די גאנצע געגנט, וועלכע איז אליין פאר זיך אויך געווען גענוג אומעטיק. גלײַך ווי ס׳וואָלט דאָ דורכגעפלויגן א כמארע היישעריקן, אפילע עפּעס ערגערס, ווי היישעריקן. יענע וואָלטן אופגעגעסן דאָס גראָז און די בּלעטער, און אף דער אורונגו האָט מען ניט געשאנעוועט אפילע די בּיימער. זייערע צעקאליעטשעטע שטאמען האָבּן געסטארטשעט אפן בּרעג טײַך, ווי אײַנגעגראָבּענע סלופּעס. און אונטן האָבּן זיך אַרומעטום געוואלגערט הרודעס ארומגעהריזעטע צווײַגן. פון דער געגנט האָט מען א טעל געמאכט — אף אסאך יאָרן”.

אָט דאָס דערציילט דער רײַזנדער פּרזשעוואלסקי. אָבּער וועגן אסאך זאכן דערציילט ער ניט.

פון וואָס זײַנען די קירגיזן אנטלאָפן? וויאזוי איז געגאנגען די דעראָבּערונג פון די וויסטעניש און אָאזיסן אין מיטל־אזיע?

א פּאפּיר, אָנגעשריבּן אין א קאנצעליאריע, א געוויינלעכער בּאפעל מיט א נומער און שטעמפּל, דערציילט אמאָל דעם אויספּאָרשער מער, איידער אלע דערינערונגען פון אן אויג־איידעס.

אָט זײַנען צוויי אזוינע בּאפעלן:

פאַרשריפט פונעם גענעראל קאופמאנ דעם גענעראל גאָלאָוואטשאָוו פונ 6 יול 1873, נו־מער 1167.

„כ׳לייג אײַכ פאַר גלײַכ זיכ אוועקלאָזנ אינ די וואנדער־ייִשווימ פונ די יאָמודנ, וואָס ליגנ באמ כאָרוואטער אריק אונ זײַנע אָפצווײַגונגענ, אונ איבערגעבנ אָט די וואנדער־ייִשווימ פונ די יאָמודנ אונ זייערע פאמיליעס צו פולקומער פארניכטונג אונ אויסראָטונג“.

פאַרשריפט פונעם גענעראל קאופמאנ דעם פאָלקאָווניק סאראנטשאָוו פונ 6 יול 1873, נו־מער 1169.

„אײַער הויכווילגעבורט דארפ גלײַכ זיכ לאָזנ איבער די וואנדער־ייִשווימ פונ די יאָמודנ, אונ איר וועט איבערגעבנ זייערע וואנדער־ייִשווימ אונ פאמיליעס צו פארניכטונג אונ אויסראָטונג“.

דער גענעראל טערענטיעוו דערציילט:

„גאָלאָוואטשאָוו האָט צונויפגעזאמלט אלע קאָזאקנ־אָפיצערנ, האָט זיי געמאָלדנ דעם באַפעל, וואָס איז אָנגעקומענ פונעם גענעראל קאופמאנ, אונ האָט פארענדיקט:

„— איכ האָפ, אז איר וועט אויספילנ דעם באפעל אָנ איבעריקע קלערענישנ אונ וועט ניט נעמענ אינ אכט ניט קיינ געשלעכט אונ ניט קיינ עלטער... הארגעט אלעמענ.

די קאוואלעריע האָט זיך אוועקגעלאָזט אָניאָגן די אנטלויפנדיקע טורקמענער (יאָמודן איז א טורק־מענישער שייוועט).

„אינגיכן האָט מען פון באראָן קריצנערס אָפּטייל געגעבן צו וויסן, אז לינקס פון וועג זעט מען א מאסע הארבעס און פי, וואָס באַוועגט זיך צו די זאמדן. אז די טורקמענער האָבן באמערקט די קאוואלעריע, וואָס יאָגט זיי אָן, האָבן זיי איבערגעלאָזט דאָס פי, אויסגעשפּאנט די פערד און אוועקגעיאָגט רײַטנדיק. די קאָזאקן האָבן געיאָגט פארבײַ דעם קאראוואן און האָבן קיינעם ניט געשאנעוועט, באזונדערס זײַנען זיי באפאלן די באוואָפנטע מענטשן, וואָס זײַנען געגאנגען צופוס לעבן די הארבעס".

אָט וויאַזוי די כאיאָלעס פון דער רוסלענדישער אימפעריע האָבן דעראָבערט די וויסטעניש, אָט פון וועמען עס זײַנען אוועקגעגאנגען, אנטלאָפן אין די אומדורכגענגלעכע דזשונגלען די פעלקער פון דער וויסטעניש.

א מענטש קעגן א מענטשן, א מענטש פאר א מענטשן.

פון אמאָליקע צײַטן האָט די נאטור געבראָכן דעם מענטשן, האָט אים ניט געלאָזט פרײַ, האָט אפ איר שטייגער געבויט זײַן לעבן. און אין ערגעץ איז איר

מאכט איבערן מענטשן ניט געווען אזוי שטארק, ווי אין דער וויסטעניש, און עפשער נאָך אפּן ווײַטן צאָפן. דערפאר, וואָס די נאטור איז דאָרטן הארבער, קעמפן מיט איר איז שווערער.

אָבער צי איז אלעמען גלײַך שווער געווען צו לעבן אין דער וויסטעניש?

ניין, ניט אלעמען.

איינע מענטשן האָבן געקעמפט מיט דער וויסטעניש אליין, די אנדערע — מיט די הענט פון זייערע דינערס און ארבעטער. די דינערס האָבן פאר זיי געקעמפט מיט די זאמדן, מיט דער וואסערלאָזיקייט, פיטערלאָזיקייט, די דינערס האָבן געגראָבן אריקן אין די בוימוואָל־פלאנטאציעס.

און בא אנדערע מענטשן איז ניט געווען גאָרניט, אכוץ א קיביטקע, א צענדליק שאָף און א פּאָר אייגענע הענט.

דידאָזיקע מענטשן האָבן געלעבט אונטער א דאָפּלטער מאכט: אונטער דער מאכט פון דער וויסטעניש, פון איר זון, זאמדן, וויכערן און אונטער דער מאכט פון די מענטשן פון זייער אייגענעם שייוועט — פון די כאנען, שטאם־פּאָטערס און בעקן.

און ווען אין דער מיטל־אזיאטישער וויסטעניש האָבן זיך א לאָז געטאָן די רוסישע באצווינגערס, — אויך דאן איז ניט אלע אײַנוווינער פון דער וויסטעניש געווען אלציינס שלעכט. איינע האָט מען איבערגעגעבן צו „פארניכטונג און אויסראָטונג“, און די

אנדערע האָט מען געגעבן טיטלען און אָרדענס, קע־
דיי מיט זייער הילף צו האלטן אין אונטערטעניקייט
די באצווונגענע פעלקער.

דער גענעראל טערענטיעוו דערציילט, אז יעדעס
מאָל נאָכן אונטערגעבן זיך פלעגן די כאנען, שטאמ־
פאָטערס און בעקן קומען צו די רוסישע גענעראלן
בעטן גנאָד און ראכמאָנעס.

„דער גענעראל סקאָבעליעוו פלעג זיי אופ־
נעמען גנעדיק און האָט זיי באשאָנקען מיט
ערן־כאלאטן, און אפילע מיט מעדאלן. די שאכ־
ריסיאבסער בעקן דזשורא־בי און באבא־בי האָט
מען נאָכן אונטערגעבן זיך גלייך באלוינט מיטן
טיטל פון א פּאָדפּאָלקאָווניק, דעם כיווער כאן —
פון א גענעראל־לייטענאנט, דעם פירער פון די
טעקינצעס, טיק־מא־סארדארן — פון א מאיאָר“.

די קערפּערס פון די געהארגעטע האָבן זיך נאָך
געוואלגערט אפן זאמד, און בא די פירערס און
שטאמ־פאָטערס האָבן שוין אף די כאלאטן געשיינט
די מעדאלן — „פאר מוטיקייט“ און „פאר געטריי־
שאפט“.

אָט אזוי האָבן „דעראָבערט“ דעם קאנט די רוסי־
שע גענעראלן. און צוזאמען מיט די גענעראלן זיי־
נען געגאנגען די „פרידלעכע“ דעראָבערערס. אינעם
אָטריאד, וואָס האָט גענומען סאמארקאנד, זיינען,
לויט די דערציילונגען פון בייגעוועזענע, געווען די

אָנגעשטעלטע פֿון די סאָכרים כלודאָוו און פּער־וווּשין. בעשאס די אַרטיעלעריסטן האָבן פֿון די האַרמאַטן געבראָכן די ליימיקע ווענט פֿון סאַמאַר־קאַנד, האָבן די פּריקאַשטשיקעס פֿון די הערן כלו־דאָוס און פּערוווּשינס געבוקט זיך, באַשטעלט גאָ־טעסדינסטן ווען שיקן אַ זיג דעם קריסטוס־ליבנ־דיקן כײַעל.

די גענעראַלן האָבן פּאַרכאַפּט דעם קאַנט, געבויט אין די אַזיסן שטעט, פֿעסטונגען, און די כלודאָווס און פּערוווּשינס האָבן ניט פֿאַרלוירן קיין צײַט אומ־זיסט, און האָבן געבויט אין די נײַע שטעט קאָנטאָרן, געשטעלט סקלאַדן, ביליק אויפֿגעקויפֿט ערדן. פֿון די אָנגעקומענע זײַנען ניט אָפּגעשטאַנען אויך די אײַגע־נע, אָרטיקע סאָכרים, זיי האָבן אויך אויפֿגעקויפֿט ערדן און אָפּגעגעבן זיי אין אַרענדע צו האַלבע דע־סיאַטינעס פֿאַר אַ האַלבער געוועטעניש. אין די נײַע שטעט האָט מען געבויט בוימוואָל־רייניק־זאַוואָדן. אין דידאָזיקע זאַוואָדן איז קימאַט ניט געווען קיין שום מאַשינעס. צו וואָס דאַרף מען מאַשינעס, אַז הענט זײַנען אַזוי ביליק?

הײַנטיקע צײַט איז שווער אַפֿילו פֿאָרצושטעלן זיך אַ בוימוואָל־רייניק־זאַוואָד פֿון יענער צײַט. דאָרט פֿלעגן אַרבעטער דערשטיקט ווערן פֿון די בוימוואָל־פֿיברען און פֿון שטויב.

די זאַוואָדן און ערדן האָבן געגעבן רעווע זיי־ערע באַזיצערס. צו וואָס־זשע האָבן די מענטשן

געדאַרפט איבערמאַכן, איבערבויען די וויסטעניש? די וויסטעניש האָט זיי אַזוי אויך באַרייכערט. און זיי וואָלטן גאָר ניט געווען אימשטאַנד אופצוטאָן אַזאַ גרויסע אַרבעט.

עס פלעג טרעפן, אַז דער שעפ פונעם קאַנט, דער גענעראַל־גובערנאַטער, האָט ניט לאַנג געקלערט און געהייסן אַרומפלאַנצן אַלע וועגן אין דער וויסטעניש מיטביימער — מיט ווייסע אַקאַציעס, אָדער איילאַנט, אָדער מיט נאָך עפּעס אַן אומגעזעענעם בוימנו, פלעג מען פלאַנצן. אָבער די ביימער האָבן ניט געוואָלט פאָלגן צו וואַקסן לויטן באַפעל פונעם גובערנאַטער. זיי פלעגן פאַרטריקנט ווערן און אומקומען אינעם פרעמדן קלימאַט אַפ אַ ניט־פּאַסיקן באָדן.

און אין 1898 יאָר האָט מען אינעם הונגעריקן סטעפּ אויסגעבויט אַ קאַנאַל אַפ צו באַוואַסערן דעם סטעפּ — דעם קאַנאַל פון ניקאָלײַ דעם ערשטן. אָבער וויאַזוי האָט מען אים געבויט! בעסער וואָלט מען שוין גאָרניט געבויט. שוין אין עטלעכע יאָר אַרום האָבן זיך די הרעבליעס אויסגעקרימט, דער קאַנאַל איז פאַרפלייצט געוואָרן מיט שלאַם, די באַוואַסערטע פעלדער האָבן זיך פאַרוואַנדלט אין זומפּן.

פון די צופעליקע און ניט־דורכגעקלערטע אופטוען פון די פריערדיקע באַלעבאַטים פון דער וויסטעניש איז קיין טאָלק ניט געווען.

אַפ אַן עמעס זיך בעמען פאַר דער איבערבויונג

פון דער וויסטעניש איז געווען ניט פאר זייערע קרעפטן, און ס'איז טאקע ניט געווען צו וואָס.

און פאר די ארבעטנדיקע מענטשן, פאר די, וואָס האָבן געארבעט אין דער וויסטעניש און אין אירע אָאזיסן, — פאר זיי איז די איבערבויונג פון דער וויסטעניש בייטיק געווען; דאָס וואָלט איבערגעאנדערשט זייער לעבן. נאָר וואָס האָבן זיי געקענט אופטאָן? אפ צו נעמען אין זייערע הענט די מאכט איבער דער נאטור האָט מען פריער געדארפט נעמען אין די אייגענע הענט די מאכט איבערן לאנד, צו ווערן די באלעבאטים פון לאנד.

עס איז געקומען דאָס זיבעצנטע יאָר. אין אונדזער לאנד זיינען די ארבעטער געוואָרן די באלעבאטים, זיי האָבן צעשטערט די אלטע אָרדענונג און גענומען בויען א נייע.

די אלטע אָרדענונג — דאָס איז א מענטש קעגן א מענטשן, די צעטיילונג פון מענטשן אפ קלאסן.

די נייע אָרדענונג — דאָס איז א מענטש פאר א מענטשן, דאָס איז א געזעלשאפט, ווו ס'איז ניטאָ קיין קלאסן.

אָבער דידאָזיקע נייע אָרדענונג איז נאָך ניט אויסגעבויט. זי בויט זיך ערשט, און געבויט ווערט זי אין קאמפ מיט דער נאטור און אין קאמפ מיט די מענטשן — מיט יענע, וועלכע עס לוינט דאָס אלטע.

דער קאמפ מיט די מענטשן גייט אָן אויך אין דער וויסטעניש. די געוועזענע כאנען, שטאם־פּאָטערס און בעקן ווילן פאר זיך אומקערן די מאכט, וואָס די רעוואָליוציע האָט בא זיי צוגענומען.

מיט אלע מיטלען קעמפן זיי קעגן דער ארבעט, וואָס עס האָבן פארקלערט אין דער וויסטעניש די נײַע באלעבאטים. אסאך מאָל האָבן זיי געפּרווט צו שטערן דער איבערבויונג פון דער וויסטעניש, אָנפאלנדיק אף אונדזערע בויערס און אף די געלערנטע — די אויספאָרשערס.

ערשט גאָר ניט לאנג — אין 1926 יאָר — איז א באוואָפנטער אָפּטייל באסמאטשן אָנגעפאלן אף אן עקספּעדיציע פון דער וויסנשאפט־אקאדעמיע. די עקספּעדיציע איז געקומען אין קארא־קומי, קעדיי אויסצופאָרשן די געזעצן פון באוועגונג און זעלבסטצעוואקסונג פון די זאמדן. דאָס איז געווען אף א קאראוואן־וועג. פּופּציק באוואָפנטע רײַטערס האָבן ארומגערינגלט די געלערנטע, צוגענומען בא זיי די פערד און קעמלען, די פּעק מיט פּראָוויאנט און געווער, אף פּיצלעך צעבראָכן די באראָמעטערס און טעאָדאָליטן, צעריסן די קארטעס, פאנאנדערגעוואָרפן איבערן זאמד די קאָלעקציעס גראָזן.

אין דאָס איז ניט איין פאל.

דער קאמפ קעגן די, וועמען עס לוינט די אלטע אָרדענונג, איז נאָך ניט געענדיקט.

דאָס גאנצע לאנד אונדזערס קעמפט און וועט

קעמפן קעגן דער הערשאפט פון א מענטשן איבער א מענטשן, קעגן דער הערשאפט פון דער נאטור איבער די מענטשן.

אין אָט דעם גרויסן קאמפ איז די איבערבויונג פון דער וויסטעניש בלויז איין שלאכט.

ווער האָט אויסגעבויט די וויסטעניש, און ווער וועט זי איבערבויען?

ווער האָט אויסגעבויט די וויסטעניש?

געבויט די וויסטעניש האָבן די בערג — זיי האָבן געגעבן דעם מאטעריאל פאר דער בויונג, דעם שטיין.

געבויט האָט די זון — זי האָט צעבראָכן דעם שטיין, פארוואנדלט אים אין זאמד.

די טײַכן האָבן אוועקגעטראָגן דעם זאמד אין די טאָלן.

דער ווינט האָט געזאמלט דעם זאמד אין זאמדי־קע כוואליעס — בארכאנעס.

די געוויקסן האָבן צונויפגעפעסטיקט דעם זאמד מיט די וואָרצלען.

די באלעבאָטים האָבן מיט זייערע לאפעס געגראָבן נאָרעס אין זאמד, אופגעאקערט דעם באָדן מיט די טלאָען.

געבויט האָט די וויסטעניש דער מענטש — ער פלעג קומען מיט זײַנע טשערעדעס, האָט באפרײַט די זאמדן, ארויסגעלאָזט זיי אפ דער פרײַ.

אָט ווער ס'האָט געבויט די וויסטעניש.

און ווער וועט זי איבערבויען?

איבערבויען די וויסטעניש וועלן די בערג — זיי וועלן געבן וואסער, אפ צו באוואסערן די זאמדן.

די זון וועט צווינגען צו ארבעטן די פּאָמפּעס, וועט פּאָמפּען וואסער.

די טײַכן וועלן פאנאנדערטראָגן די וואסער איבער די פעלדער און סעדער.

דער ווינט וועט אָפּטרײַבן די זאמדן פון די פעלדער, וועט העלפן דער זון ארבעטן.

די געוויקסן וועלן אָפּשטעלן די זאמדן, וועלן געבן שפּײַז פאר די טשערעדעס און ברויט פאר די מענטשן.

די באלעכאַים וועלן געבן די מענטשן עסנווארג און קליידער.

אָבער דער הויפּט־בויער איז דער מענטש. דאָס וועט ער צווינגען אי די בערג, אי די זון, אי די טײַכן, אי דעם ווינט, אי די געוויקסן, אי די באלעכאַים איבערצובויען די וויסטעניש. און איבערבויענדיק די וויסטעניש, וועט ער איבערבויען אויך זיך אליין.